

EGYETEMES REGÉNYTÁR

BRÓDY SÁNDOR

HÓFEHÉRKE

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-46-7 (online)
MEK-12661

I.

- Félek a fekete lányoktól. Nagyon is szépek, nagyon is kíváncsiak. A szemük csupa sötét fényesség, csupa titok. Csakhogy, a míg lányok, maguk sem tudják az önmaguk titkát. Csak sejtik; majd, ha asszonyok lesznek, akkor nyilatkozik meg az előttük teljes valóságában. Némi-lyik úgy várja ezt. Vágynak, sietnek férjhezmenni, hogy mindent megtudjanak, hogy élvezzék ezt a gyönyörű életet. Át akarják ölelni egészen, úgy, mint egy férfi, minden kell nekik, csak az anyaság nem! Ah, az förtelmes, kínos, utálatos, pedig titokzatos; mindent tönkretesz, a természet, az arcszint, a férfiak illúzióját és megbarnítja a fekete haját...

- Micsoda fekete lányokról beszélsz te?

- Azokról, a kiktől félek, a kiket szeretnék magamnak. A kiket imádsz te, én, mindenki. Tele van velük a főváros és ilyenkor, tavasszal, oly szépek, jéghideg arcuk úgy melegít, fekete hajuk olyan forró, hogy én csak azt csodálom, miért nem hullunk mi férfiak előttük rakásra, mint a legyek, ha tele nyalakodták magukat cukorral... Komolyan, én ilyenformán érzem magamat. De szerencsére tudom, hogy így vagyok. Nem kell nekem egyikük sem.

Nekem Hófehérke kell!

- Hófehérke!

Az éjjeli kávéház órája reggeli négyre mutatott. Fáradt volt, petyhüdt volt körülöttük minden. Fejük fölött a gázlángok álmosak; trónszékében a hulla - így hívták a kaszirosleányt - félig behunyt szemmel, piros harisnyát kötött. Körülöttük söpörtek, öntöztek. Bejött egy részeg gentleman, e kései órában nyilván keresett valakit, a kibe beleköthessen. De meglátván a két férfi ugyancsak széles vállait, szerényen tette be maga után az ajtót és távozott.

Egészen egyedül voltak a nagy kávéházban és fenéig élvezték a legigazibb kávéházi hangulatot. A mikor az ember ellágyulva és ellankadva úgy érzi, hogy hozzája nőtt a kávéházi székhöz. Egy muzeum-köruti kávéházi Centaur. A mikor a koffeinnal telített kávéházi levegő behatol a zsibbadó lélekbe és ott különös zavarokat okoz. Példának okáért egyszerűen nem hiszel a világos reggel eljövételében. Mért kellene annak okvetetlenül eljönni? Mert a mű-egyetem órája parancsolja? Ostobaság? Hátha a napnak ezuttal nem tetszik feljönnie, elfeledte, elkésett, valami hirtelen támadt technikai akadály miatt, avagy mert egyszerűen nem tud többé!

Csillagrendszerünk megbomlott, nem lesz többé nappal, hanem éjszaka mindég, mindég!

- Reggel van, hozzák az ujságot; gyerünk aludni! mondá a doktor.

Balassa Imre, a mérnök, maradni akart még.

- Csak egy kicsinyt. Ennek a groggnak a gőzében most egy pillanatra egészen világosan láttam Hófehérkét.

- Milyen volt?

- Fehér, nem nagy, karcsu. Olyan ruhában, mint a milyent a Kisfaludy-vigjátékokban játszó színésznők viselnek. Fűző nélkül, nem olyan ésbontó mellel, mint a milyennel a fekete leányok elbódítják szemedet. De azért olyannal, a melyen édes lehet a fáradt fejet pihentetni. Világos, puha, *szelid* a haja, a homlokából kifésülve. Egy kis kacérság van a soppjában, a mint a haja lágyan, gyenge fénynyel fölfelé türemlik. Csakhogy ez a türemlés abból az időből származik még, a mikor Hófehérke kisleány volt és még csak nyakig érő hajában körfésűt viselt.

- Talán a csecsemő Hófehérke is benne van a grogg gőzében?
- Az is. Sőt a családja is.
- Kik?
- Messze vidéken laknak, kis faluban, a mely mellett még szelleme se járt vasuti-engedély spekulánsnak.
- Mi, s a familia?
- Jó, egyszerű emberek.
- És naiv nagybirtokosok.
- Ne tréfálg vele. Kántorok, tanítók, református papkisasszonyok.
- Ezek kedves species. Magam is ismertem egyet. Kék szeme volt, mint a buzavirág. Mindég kivántam, vajha Pestre hoznák férjhez. Pompásan főzött és bámulatosan tudott mosolyogni.
- És hova lett a papkisasszony?
- Papné lett.
- És most körülfonja a férjét, lágyan, mint iszalag.
- Mi az az iszalag?
- Egy virág.

El kellett hallgatniuk. A söpregetőnek most már tökéletesen bellebbezték őket a kávéház szemetje közé. A por megköhögötte mindkettőjüket, egy bátortalan pincér a szemével lökdöste őket kifelé.

- Kivernek bennünket!
- Öt percig még! Nem látom Hófehérkét többé. De föl fogom keresni az igazit, az élő. Valamelyiket, egyiket, mert én azt hiszem, hogy sok van. Csak rá kell ülni a vasutra...
- Hát ülj rá!
- Hát ráülök. Megállj, ráülök, megmutatom neked, hogy fölkeresem. Rátalálok vaktában, bekötött szemmel. Kell, hogy rátaláljak.
- De a vasuti pénztárosnak meg kell mondanod, hová mégy?

- Erdélybe. Valami oda vonz, magam se tudom mi, senkim sincs ott, annyit tudok róla, a mennyit a másodikban tanultam és a mi még egy rég olvasott Jósika-regény fantazmagóriáiból maradt fejemben.

A fáradt fizetőpincér ahhoz az ismeretes cselhez folyamodott, a melyet aggasztó fizetőképességű, vagy sokáig időző vendégek ellen szokott a kar használni. Jelentkezett:

- Fizetni parancsol?

Nem parancsoltak, de fizettek, elbandukoltak. A reggel még sötét volt, az utca még néma. Egy-két különös formájú, nappal sohasem mutatkozó lóvasuti kocszi zörgött végig a köruton. A Kerepesi-ut végtől-végig sötét és kietlen. A színházon túl mint egy akasztott ember lóbalózdott valami készruhakereskedő kintfelejtett modellje: rudra huzott nadrág, szalonkabát, kalap.

Az ut sötétje most egyszerre megmozdult: egy csorda fehérszörű vágómarhát kergettek előre mészároslegények. Tompán - és meglehetősen siralmasan - bögött az eszenélkül előre igyekvő csorda, bután menekülve a legények bikacsekje elől, ha a vágóhidra is.

Kellemetlen hideg, nedves idő is volt; mindketten megsajnálta a szomorú csapatot. Egypár percig beszélgettek az emberi-nem nagy kegyetlenségéről, de aztán a mérnök megint csak visszatért Hófehérkére.

- Hidd meg, ez a legokosabb: elmenni valami ismeretlen vidékre, megismerni, megszeretni és elvenni egy szegény bibliai nevű leányt: Évát, Sárát...

Kiérték a nagy-körut sarkára. Már derengett, de a központi pályaház diadalkapuja még ki volt világítva.

Az orvos itt a közelben lakott; bucsuztak.

- Szervusz.

- Szervusz. Holnap ebédnél.

- Ebéden.

Imre egypár lépést ment vissza a Belváros felé. De hirtelen megállt, megnézte az óráját: tizenhét perc hiányzott amaz órához, a mikor a legközelebbi vonat indul Erdélybe.

Megállított egy bérkocsit, hazahajtatott, csomagolt, egy-két névjegyet irt arról, hogy hirtelen el kellett utaznia. A pontos időre kiért a vasúthoz és a mikor észrevette, hogy mit is cselekedett: a főváros eltűnt szemei előtt egészen, mintha nem is volna többé sehol.

II.

A kupében odaült az ablakhoz és örült, mint egy kis diák, a ki husvéti vakációra megy haza. Ez az ő világa, csupa zöld mező minden, az egész roppant, ragyogó égboltozat alatt mindösszesen egy-két embert lát, a mint valami rossz vetést szántanak ki. Azok is messziről egyforma színűek a röggel, éppen hogy nem mozognak. Aztán vagy öt perc telik el és ezalatt nem lát élő, sem embert, sem állatot, a föld magára van hagyatva; csendes, gazdag életét nem kell noszogatni; nincs vele munka, pompázik magától. Csak az állomások közelében adnak jelt magukról a föld lakosai; krumplit kapáló, főzeléket öntöző asszonyok piros szoknyája látszik. A fejük nem, úgy lehajolnak; messziről úgy tetszik, mintha a földet csókolnák.

Nem tudta többé nézni a teli, édes, tavaszi képeket. A lelke émelygett a nagy - és neki ritka - gyönyörűségtől. Behunyta szemeit. Aludt, sokáig, egyfolytában. Este lett, a mikor fölébredt. Egyedül volt a kupében, a gáz égett már fölötte. Az első pillanatban azt hitte, hogy otthon van a gépgyárban. Megdörzsölte szemeit, kinézett. Láta, hogy hegyvidéken van, sziklafalak között robog előre a vonat. Vajjon hol van? Ha óráját megnézi, megtudja azonnal. Nem nézte meg, tetszett neki a gondolat, hogy az ismeretlen éjszakában, ismeretlen világban robog. Hóbortos ötlete támadt, talán a vonat túl ment azon, a mig sinei tartanak, talán elvitte külső országokba... Egyet-egyet villámlott odakint: megerőltette szemét, hogy a villám kék fényénél meglásson valamit a vidékből. De sziklatörmeléknél, egészen egyforma fenyőfáknál nem láthatott meg egyebet.

Megnézte az óráját: körülbelül egy órányi távolságra lehetett Kolozsvártól. Ez az óra nehezen telt el, fázott, éhes lett, enni és nyugodni szeretett volna már valami jó hotelbeli ágyban.

Frissen és boldogan kelt föl másnap. Meg se nézte a várost, hamarosan szekeret fogadott és hajtattott ki belőle. Hová? Előre, Hófehérke után. A kocsisnak a mappáról hirtelen, találmra kiolvasott falu nevét mondta.

Vagy négy óra hosszant kellett kocsikázniok, a mig szük, kis völgykatlanba érkeztek, a hol ennek a községnek élnie kellett. Első pillanatban meg se látta, a mi előtte elterült, egy virágzása pompájában álló orgona-erdő. A török-orgona bugái közül alig hogy kifehérlett egy-egy tenyérszerű fal, egy kis kazal szalma, mely mint egy aranyhalom ragyogott, szikrázott a déli napban.

Beértek a nyomoruságos kis telekre. Itt a hegyvidéken, úgy látszik, munkaidő volt még: sehol egy lélek, az utcákon csatangoló baromfiaké, a fehér lepkéké volt az egész község. Az apró majorság, a tavaszi lipe légiója és a gyermek voltak itten az urak. De a három régi jó pajtás megegyezett az uraságban, megfértek egymásmellett, külön-külön nagy szorgalmasan folytatván ki-ki a maga mesterségét. A gyerekek reá vetették magukat az orgonabokrokra, dőzsöltek a pompás bugákon, lovat, kocsit, bábót, mennyezetes sátrat csináltak belőle, de legfőképpen lovagoltak rajta a porban... Leányok, fiuk vegyest, szinte egyforma ruhában, színes ingekben. Egyetlen felnőtt emberre találtak, egy pupos, komor képű parasztra, a ki elutasította őket:

- A korcsma be van zárva: rétre mentek. Papékhoz tessenek menni.

Egyenesen behajtattott a tiszteletes udvarára. Balassa Imre leszállott és ment az ambitus felé.

Onnan jött ki feléje Hófehérke.

Csaknem olyan volt, a milyennek elképzelte. Az arca tejfehér, a keze barna. Talán négy-öt tavaszi szeplő az állán és a vékonyka orra mellett - mindösszesen is ezekre nem számított. És hogy ilyen rögtönösen jóbarátok legyenek; a lány előre köszöntötte, megfogta a kezét, úgy vezette be, hogy a kutyák ne bántsák.

Bent a házban is gyönyörű és enyhe volt minden. Az ablakok helyett frissen tört virágos orgonáágak, a gerendás padmalyról luszter helyett: kicifrázott aratási emlék. És levendulaillatu volt minden: a kevés butorból és a halomszámra álló nagy matrikulás könyvekből ez az egyszerű, de finom szag, a jó emberek illata áradt szét.

Nagyon megörültek a vendégnek, de egy cseppet sem lepte meg őket. Barátsággal, meleg szeretettel fogadták, mint valami régi ismerősüket; csak a napos pádimentumon sütkérező kövér macska vetett fölé irigy pillantásokat:

„Minek jöttél, épp ebéd idején, már most engem ki fognak kergetni az asztaltól.”

Ebéd alatt oszt megtudtak egymásról mindent, tisztába jöttek a vallási kérdésekkel, eldöntötték a Tisza bukásának mivoltát, szóltak a muszkákról és hogy nagy ember-e hát Tisza Kálmán mégis? Ebéd után az öreg pap elszunyókált, a nagyasszony kiment az új csirkék halaszthatlan ügyében a szérüskertbe, a gyerekek ki a pásitra labdázni.

Egyedül maradtak. A leány leült az ablak mellé egy régi és rossz harmóniumhoz. Ujjai egészen olyanok voltak, mint a billentyűk megbarnult elefántcsontja. Valami zsoltárt játszott a vendég kedvéért, csendesen, álmodozva, rosszul. De a déli nap éppen fejére sütött az ablak orgonalombjain és a fehér függönyön át. Olyan volt így, mint az a Szent Cecilia, a melyet egy kálvinista Rafaelnek kellett volna megfestenie.

Balassa Imre nem késlekedett. És a míg az öreg pap szunyókált, a míg a kövér macska, becsukott szemmel, dorombolva hallgatódzott, elmondta, mily keserves, unalmas neki az élet odafönt, hogy nincs egy leány...

Hófehérke hallgatta örömmel. Azután ő is elmondott magáról mindent.

- Korán fekszem, korán kelek; mindig van dolog. Unatkozni, nem unatkozom. Szeretnék szép könyveket olvasni, de itt nincs. A kis-tanító ígéri mindig, hogy hoz. A kántornak sok Jókaija van, de apa haragba van vele.

- Mégis, mit csinál egész nap!

- Főzök is; szeretek főzni, különösen befőttet. Szolgálunk uzsonnára, szedert és barackot.

A hogy ezeket a szavakat kimondta, abban már volt valami kis kacérság. Mosolyogva mondta oly kedvesen; e mosoly tükrében látni kellett őt mint feleséget, a ki gondoskodik, hogy legyen minden télire... Előtte fehér kötő, a szirupból kóstolni ad az urának.

Most már nemcsak a férfi, de a leány is minduntalan az ajtóra nézett. Mindketten emlegették, hogy sokáig nem jön a nagyasszony, nagyot alszik az öreg is, nem kéne-e felköltetni.

Fájdalom, a macska interveniált, egy az ablakon beugráló és a bőrdívánon játszadozó fényfolttal akart cicázni és egypárszor végigrohant a tiszteletes ur testén; fölébresztette. A nagyasszony is megjött egy kötő kis sárga kacsával. Most már mindenféléről kezdtek beszélni.

Hófehérke megmutatta Balassának az ő különös jácintját, a melyet egy kivájt fél kalarábéba ültetett, a jácint is viritott, de kihajtott a kalarábécserép is...

Eljött az uzsonna ideje, el a vacsoráé is. Vacsoránál Hófehérke egy kissé kikapott: nem evett megint semmit. Panaszkodtak rá, hogy egyáltalán nem akar enni. Nem reggelizik, mindig csak azon jár az esze, hogy mást tömjön. Ő maga citrommal él, kettőt is megeszik hajastól. Zöld barack idején meg rendesen a hideg leli... Még a zöld szilvát is megeszi.

A leány kérőleg nézett a vendégre. „Ugy-e el nem ítél ezért az én nagy bűnömért?”

Dehogy is ítélte el; a leánynak ez a kis vásottsága nagyon is tetszett neki. Mulatságosnak, bájosnak, Hófehérkésnek találta. És estve, mikor mindannyian kiültek az udvar közepére, letépett egy még zöld georginát és megkínálta vele:

- Zöld virágot nem eszik?

Nevettek. Imre megjegyezte magának, hogy Hófehérkének nem áll jól a nevetés. Valahogy mintha erőszakot tenne az arcán ilyenkor. És egy pillanatra eszébe jutott:

- Hátha nem ő az igazi Hófehérke?

De az volt és nem lehetett kétkednie benne. Nagyon hamar elvált, hogy az, hisz megismerte. Csak egy kis jelet kellett neki adnia, hogy elárulja magát. Egypár percre egyedül maradtak az eperfa alatt. A ritka lombok apró levelein át a hold vont ezüst páncélruhát szabott a leányra.

- Tudja-e miért jöttem én erre? kérdé Balassa Imre.

- Tudom.

- Miért?

A leány hallgatott.

- Feleségért.

Hófehérke lehajtotta a fejét.

- Lesz-e az enyém? Jön el velem?

- Megyek.

- És nem kérdi tőlem, ki vagyok, mi vagyok?

- Nem.

- Hisz bennem? Hiszi, hogy egymásnak vagyunk rendelve; hiszi, hogy engem egy fölöttünk uralkodó hatalom vezérelt ide?

A férfit egy kissé megzavarta a fellengős „uralkodó hatalom”. Hogy kerültek ezek a szavak az ajkára? De nem volt ideje ezen évvődni, a leány felelt a kérdésére:

- Hiszem.

A férfi a leány keze után nyult, az engedte, sőt szorítását is viszonzta, enyhén, becsületesen, minden kacérság nélkül.

A mire a nagyasszony kiadta a szappant a hajnali mosásra, már el voltak jegyezve egymásnak mindörökre. Még csak a csók hiányzott, de Imre ezt készakarva halasztotta a második látogatásra.

III.

December is elkövetkezett; Hófehérke irt a vőlegényének, hogy kelengyéje vásznát megszötte, megvarrta, apja is kihirdette őket a fatornyu templomban. Eddig halasztották, de most már ki lehet tüzni esküvőjük napját: jöjjön el a szent ünnepekre, várja.

Karácsony előtt négy nappal indult menyasszonyához Balassa Imre és úgy határozta, hogy nem is jön addig vissza, a mig mint feleségét el nem hozhatja. Ujesztendőre mindennek meg kellett lennie, akkorára fogadta föl új lakását, januáriustól kezdve emelte föl a fizetését a gépgyár, az újévre befolyó ajándékokból lehetett pótolni a hiányzó berendezést.

Minden különösebb izgalom nélkül indult el feleség-hozni. Most ment negyedszerre menyasszonyához és megállapította magában, hogy a mikor előszörre mint ismeretlenhez ment hozzá, akkor volt a legizgatottabb, akkor látta legjobban, a mikor még nem is ismerte. Most, a mig a szekér kiindul vele Kolozsvárról, a mig tekintete belemerült az éjszakába, hiába akarta meglátni testi alakját: nem tudta. Egy testetlen fehérség, valami enyhe és határozatlan illat lebegett előtte.

És most megy a testetlen fehérségért, e határozatlan illatért.

„Óh, milyen szép, tiszta élet lesz együtt!” gondolta magában. Hogy az lesz, ahhoz szó sem férhet. De mégis, milyen különösen, milyen rendellenesen jut az élethez.

„Józanág nem igen sok van az egész dologban!” így szólt magához.

„Természetes, hogy nincs; ez a szerelem!” tódította tovább a hosszú ut alatt, ráadván magát az önelemzésre, a melyre erős és folytonos munkájánál, de tehetségénél fogva is kevészer akadt módja.

Az ut oly unalmas, oly hosszú. Magával kellett beszélnie a roppant némaságban. Ha legalább kocsin utazott volna; hallaná a kerekek csikorgását.

A téli, még össze nem állott havon szánkája nesztelenül csuszott tova. A lovakat nem kellett szölongatni, a kocsis szunyókált. Nem volt ébren körülötte senki, még a fák sem, még a dombok sem, még az ég sem. A halott hidegsége, fehérsége vigasztalan, örökösnek tetsző némasága mindenben. A hó világította meg az eget és az ég sötétségébe veszett el a hó.

Csak szemei látszottak ki a bundából. De nem volt velük mit nézni. Még a varjuk is, a melyek szeretik ezt az állapotot, még azok se mutatkoznak sehol.

Lassanként a szekérnyom is elfogyott előlük. Az új hó óta nem járt erre senki, nekik kellett utat verni. Jó szerencse, hogy a kocsis még mindig szunyókált, és hogy a lovak tökéletesen a maguk ösztönére voltak bízva. Hanem egy nagy zökkenőnél a kocsis fölébredt és ezentul minduntalan hol a jobbsó, hol a balsó árokba dülöngöztek.

Egyszerre elfogytak a gödrök is. Pompás, sima hómezőn siklottak előre, a kocsis megvakarta a fejét:

- Aligha baj nincs?!

Baj volt, de az igazi még csak most következett el. Minden előleges jel nélkül, a fekete éjszaka-ból egyszerre kiszáguldott a fehér szél.

Minden fehér lett: ég, föld és levegő. Egy másodperc alatt eltűnt minden nyom, de ha megmaradt volna is, nem lehetett többé látni a nagy világosságtól semmit.

A kocsis a hófuvás ellen fordította a lovakat. Azok nem mondtak ellent, fáztak nagyon, megunták az egészet, nem bánták akármi történik. „Jóska”, így hítták a gazdájukat, „elég gyakorlati ember, csak fog vigyázni”.

- Sétálunk, mondá Jóska.

- Megyünk visszafelé?

- Azt cselekedjük. Nem tetszik egy szál gyufájának lenni?

Kocislétére nem tudott rágyújtani semmiképpen és ez nagyon megzavarta. Ha a pipa nem szotyorgott a szájában, éjnek idején menten elszunyókált. Most is hiába küzdött az álom ellen, egyre költogetni kellett.

Össze-vissza haladtak. Előre-e, hátra-e? azt se tudták már. A lovak is elvesztették a tájékozó képességüket és úgy vélték, legjobb lesz megállni. A kocsis azonban közékük csördített.

Roppant sebességgel vágattak neki a hófuvásnak. A vőlegény úgy érezte, mintha ez nem szánkázás, hanem az űrben való szédítő esés volna. Teste, lelke elzsibbadt, szemeit behunyta és a bunda kámzsáját fejére huzva, a veszedelem közepette arra kényszerítette magát, hogy menyasszonya testi mivolta alakot öltön előtte, lássa ajkát és érezze csókjának bensőségét.

Látni, érezni kezdte. Az ölébe ült, átfogta két karjával, mint két szárnynyal.

És minden jel arra mutatott, a lovak is úgy vélték, hogy mindannyian meg fognak fagyni itten. A hófuvás mind teljesebb, a hideg mind kegyetlenebb; sehol egy község, semerre egy tanya, még csak egy barlang se. Nemcsak egy ismeretlen vidékre, de egy tökéletesen idegen világba kerültek.

- Itt a világ vége! - motyogta a kocsis és tovább szunyókált. Ezentul nem is igen érdeklődött a dolgok iránt, a lovakra és a sorsra hagyott mindent.

Az urnak kellett kezébe venni a gyeplőt. Így siklottak, dülöngöztek, sík mezőkön, szűk fasorok között, dombon, hegyen-völgyön át, folyton változatlan, a sötétségnél rémületesebb egyforma fehérségbe.

Végre valami életre leltek. Egy megfagyott katonára és két csókára, a kik a szegény köz-katona sapkájának rézrózsáját kapargatták. De az ünnepekre készült, előírás-ellenes sipka ráfagyott a legény fejére; a két madár hiába vesződött vele, nem tudta elmozdítani.

Nekik se volt mit cselekedni többé. Leszálltak hozzá, megnézték, annyi élet volt benne, mint a hóban, a mely alig befödte, összefagyott vele.

A csókát elverték a katona kacér kis sapkájáról, mindössze annyit tehettek az érdekében. Szerették volna föltenni a kocsira, de a lovak belátván, hogy mindennek nincsen semmi értelme, úgy faroltak, hogy a szegény regrutát nem tudták semmiképp fölrakni.

Tovább hajtottak előre, össze-vissza, egészen belezavarodva a térbe, az időbe. Még azt se tudták: éjjel van-e, reggel van-e? Másnap, harmadnap? Napok vagy órák óta mentek-e?

A kocsis az időről nem akart mondani véleményt, az órát nem lehetett megnézni.

Későn lehetett, talán túl a hajnalon, a lovak kiálltak teljesen, nem akartak, nem tudtak tovább menni.

Balassa Imre leszállt a szánkáról és a mennyire csak tudott a nehéz, hosszú bundában, gyalog sietett előre. A mikor nagyon fáradtnak, nagyon álmosnak érezte magát, akkor nekiiramodott és futott, futott. Egyszer-egyszer visszanézett, jön-e utána a szán? Nem vehetett ki, csak egy mozdulatlan fekete foltot, a mely jó darabig ide-oda mozgott, most megállt. Mozdulatlan, kicsiny lett, mind kisebb, eltűnik.

Az a gondolat, hogy mint az a nem biztos eredetű pont, úgy eltűnik az életből, ha nem fut: energiáját, testi erejét tökéletesen fölfrissítette. Szaladt, elesett, pihent egy pillanatot, futott újra.

Mintha lelkében a Hófehérke alakja világosodna, minden lépésével mindjobban világosodna mostan. Pedig ez a világosság már a külső világé, a reggelé és mind nagyobb, intenzívebb. A mig kinyílik előtte egészen, mint egy teméntelen nagy ív papiros.

IV.

A nap egyszerre ragyogta be a körülötte elterülő szűz hómezőt. Szemei megvakultak egy pillanatra, a mikor újra látott: egy nagy jégtükör csillogott a szemébe. Egy óriási korcsolyapálya, a melyen néhány sármány és egy pipiske sinkózott versenyt egy urileánynyal.

Tulnan, a parton rőzse égett, annál melegedett egy öreg parasztasszony és oláhul, magyarul sikongatott az egyedül korcsolyázó kisasszonyra, hogy vigyázzon, Jézus Mária, ne olyan sebesen.

A leány annál sebesebben siklott tova. Alakja most még egész fekete volt, az ezüstmezőn a messzeségben. De egypár pillanat múlva kiszinesedett, ragyogott, szinte berikította a pályát, a jeget, a havat, az egész világot.

A leány megállt a jég szélén. A hó meg a jégtükör ragyogása ellen kezét szeme elé tette, úgy nézett föl Balassa Imrére. Bámultak egymásra, mint két gyerek. Meglepte őket egymás látása, mint valami tünemény.

A leány csakugyan az is volt, fenomén, megfejthetetlen, érthetetlen. Hogy kerül ide, erre az elhagyatott, vad vidékre? Kicsoda, micsoda? Olyan itt, mint egy teli pompájában virágzó szegfű, a mely egy jéghegy oldalán virít egyedül.

Egy jó másodpercig nézték egymást, aztán mindketten elmosolyodtak. A férfi köszönt, a leány is, aztán hirtelen otthagya és a sármányokkal, a pipiskékkel együtt nekiiramodott a jégnek. Alakja ismét elfeketedett a messzeségben és csak pirosuló érchez hasonlatos haja ragyogott, aranykévét vontatva maga után a jég sötét tükrén. Egyszerre oszt eltűnt valami fehér csalitban és nem jött elő, hiába kiabált utána az öreg asszony.

- Io, Io, hová mégy, gyere vissza!

A kristálytiszt levegőben, nem lehetett tudni merről, kacagás hallatszott.

Az öreg asszony fölállott a zsarátnok mellől és kétségbeesve is, haraggal is nézett a férfi felé:

- Elkergetted! monda oláhul.

- Én?

Ettől a szótól, a maga hangjától fölébredt Balassa Imre. A nagy fáradtságtól elernyedtt öntudata újra megerősödött. Érezte, hogy a mások jószágára van szorulva, ha el nem akar pusztulni. Halálosan jól érezte magát, a feje tele volt mindenféle kellemes álommal.

Odakéredzkedett a tűzhöz, leült és segített a kétségbeesett öreg asszonynak kiabálni:

- Io, Io!

Io, lassan, enyelegve előkerült és kiment hozzájuk a partra melegedni. Az öreg asszony lecsalta lábáról a korcsolyát, bepólyálta kendővel, úgy hogy csak a teli, de finom arca látszott ki belőle.

Összeszorította ajkait, hogy el ne kacagja magát. A míg egy másik pillanatban egyszerre elszomorodott: az idegen ember egyszerre lehunyta szemeit és olyan fehér lett, mint a hó, a melyre feje lehanyatlott.

Lehajolt hozzá, reákiabált oláhul:

- Mi bajod?

Az öreg asszony sikoltott, Balassa Imre kinyitotta szemeit és felelt:

- Semmi, fáradt vagyok.

- Ki vagy?

- Vőlegény.

- Hová mégy?

- Esküvőre.

- Honnan jössz?

- Nem tudom.

- Mit keresel itt?

- Eltévedtem.

Halkan, szinte álmában beszélt. A leány kiáltott, sirt, az öreg asszony levette az álmodó ember fejéről a kalapot.

- Szép ember! mondá.

A leány szemei is rajta feledkeztek a most már lázasan égő fejen és ahhoz, a mit az öreg asszony mondott, hozzátette:

- Jó ember!

Egy percre el is feledkeztek a veszedelemtől, csak a mikor a férfi nem akart többé kérdéseikre felelni, rémültek meg újra.

- Szaladj el az öregért, mondá Io, én addig vigyázok!

Ugy vigyázott, hogy ölébe vette az alvó ember fejét és arcát annak melléhez szoritotta, hogy meghallja, ver a szive?

Vert még, nagyon is gyorsan vert. Szemét kinyitotta, reávetette:

- Ki vagy te? kérdé.

- Bannai Io! felelte a leány.

- Az enyém vagy!

- Igen, az vagyok. De nem szabad, hogy lecsukjad a szemedet, akarom, hogy láss engem. Engem láss, azt akarom.

V.

Jött egy különös ember: az arca, a haja egyforma színű volt, sárga egészen. Egy sárga ember, a ki igen öreg, vagy nagyon fiatal lehetett, úgy köhögött, mint minden vidéki doktor, de még rosszabb kedvű volt, mint a vidéki körorvosok általában. Zsörtölődve cipelte a szegény elesett embert egy rossz szamaras taligára, aztán szólt Ionak:

- Szállj föl, leányzó, fogd a fejét, össze ne törje a saraglyafa, mert a saraglyafa kijár.

A sárga ember maga hajtotta a két lompos, bús, azt lehetne mondani, hogy lump hegyi szamarat. Egyszer-egyszer hátraszólt:

- Nem halt-e még meg, nézd a szívét? Teringette, mi bajod van? Nyulj be az inge alá, a pusztá melléhez.

Io nem is restelkedett; kitapintotta a férfi mellén a helyet, a hol a szívnek kellett lüktetnie, megtalálta, érezte és diadalmasan kiáltott föl:

- Ver, ver!

A sárga doktor megpiszkálta a szamarakat és neki fohászkodott:

- Csak addig kitartson, a míg hazaérünk! majd nagy szárazsággal egy kis bölcsekedést csatolt a fölsóhajtásához:

- Már most a dolog így áll: két hitvány és ifjú szamar-fi szubjektív érzésén mulik egy ép ember elpusztulása vagy megmaradása. Teszem föl: a szamarak nem elég jókedvűek, nem vágynak haza, csak nagy lassan akarnak előre bandukolni, vagy nincsen elég kóró-elemózsia, elegendő fűtőanyag bennük és nincs erejük a gyorsaságra és ebben ez esetben?

Hátrafordult:

- Mondd meg, édes leányom, Io, mi következik ebben ez esetben?

A leány értelmetlenül, ijedten nézett apjára:

- Nem tudom! mondá.

- Nem tudod? Nem akarod! Félsz, ezt nem szeretem. Ezt neked nem szabad tenned. Az következik!

- Mi?

- Egsitus lethalis.

Io hallgatott; ölébe vette az elesett ember néma és élettelennek látszó fejét, hogy mindenképpen megóvja a bocfaszekér mozgó, csörgő, elzüllő részeitől. Kevés vártatva megszólalt:

- Nem hiszem, a mit mondasz!

Az öreg körorvos - mert mégis csak öreg volt - valami kis leckét akart tartani, de az ut annyira megrosszabbodott, hogy a szamarak megkövetelték állandó figyelmét, folyton ütni-verni kellett őket.

Szerencsére már közel jártak a faluhoz, de még nem láttak belőle semmit. Csak az ut lett mindig rosszabb, rosszabb, úgy látszik napok óta nem járt már ki a faluból és be a faluba senki; se szekerén se szánon. Nagy bocskornyomok, női papucs kis karcsu rajzai látszottak itt-ott. Végre egy-egy függőleges, világoskék füstudár darabolta szét a roppant nagy eget.

Io fölkiáltott:

- Itthon vagyunk!

Az öreg parasztasszony, a kit az igavonók gyengesége miatt nem vettek föl a szekérre, gyalogosan hamarabb hazaért, a földhöz tapadt, a hó alatt roskadozó kis ház előtt várta már őket:

- Mama! - kiáltá a leány oláhul, - bontsd az ágyat.

- Melyiket?

- Az enyimet!

VI.

Két napig feküdt betegen a Bannai-házban: addig el nem mozdult mellőle Io. Nem szenvedett semmit, csak roppant kimerült volt, olyan kimerült, hogy minden pillanatban attól kellett tartani, hogy meghal minden igazi betegség nélkül, egyszerűen elmul. És soha nem élt még oly édes két napot, a melyek alatt állandóan közelebb volt a halálhoz, mint az élethez. De nem volt sejtelve arról, hogy az elmulás homálya terjeszkedik felé, mintha illatos, rózsaszínű meleg fürdőben feküdnék és a víz párázatán át a dolgokat, a tárgyakat csak sejtene.

A sárga embert alig is sejtette, hiába tett-vett körülte és vele mindent, az egész napon át: de Iot csaknem látta, habár nem igazi alakjában és sokféle formában. Egyszer úgy mint hugát, mint egy hölgyet, a kit régen egy pillanatra látott egy tovarobogó vonat ablakából, aztán többé soha, mint egy kisleányt, a kit apró fiu korában szeretett, vagy mint menyasszonyát; részint abból az időből, a mikor már magához ölelte.

Nem kinozta, inkább gyönyörködtette ez a bizonytalanság. A második napon mégis, megfogván Io kezét, megkérdezte:

- Ki vagy te?

- Egy leány.

- Az enyém vagy?

- A magáé, a magáé!

Intett az öreg parasztasszonynak, hogy hagyják rá. Ráhagyták, de erre nagyon követelő lett; azt akarta, hogy Io csókolja meg a szemét.

A leány odafordult az apjához:

- Nem árt?

- Nem; inkább használ, mondá a sárga ember egész komolyan.

Lehajolt föléje, megcsókolta.

A harmadik nap reggelén nem volt többé semmi baja. Fölkelt, felöltözködött, át akart menni a szomszéd szobába, hogy e különös embernek nagy szivességét megköszönje és tovább menjen.

Az ő kis menyasszonya, a szegény Hófehérke, bizonynyal nyugtalankodik miatta már.

Pedig még négy napot kellett töltenie itt. - A hegyháti falu minden útján öles hó, nem lehetett innen, legfőlebb ha gyalogszerrel és nagy kinnal lehetett elvánszorogni Tardra, négy óra járásnyira máskor, most legalább is két napi járóra. Maradt hát, a miképpen megzavarodva, de akarata ellenére is, igazán gyönyörködve e különös környezetben.

Maga a falu is új a szemében; nem is volt az falu, hanem egy óriási vincellértelep, a melynek nincsenek utcái és a házak, a melyek az egymás tőszomszédjai, egy jó hosszú utca távolságra állanak egymástól. Nagyon szép lehet mindez nyáron, de télen: főségesen rideg. Nagy, fehér kutyák sétálnak a szőlők között, az utakon, míg az emberek bebujnak barmaikkal együtt a házba és az egész napon át tüzelnek, tűz mellett alszanak és csak a lakzokra szánt két hét alatt beszélgetnek hangosabban. A hóba lapult házak előtt csak akkor támad egy kis csoport, a mikor jön az adóvégrehajtó, legszeretettebb férfiu az egész községben, mindannyiuknak komája, a ki kit-kit előre értesít, hogy vigye el pacuháját máshoz, mert a császár parancsából

megy érte mindjárt. Valami kopott ur lehet, a kiben emberszeretet és kötelesség irtózatossá harcolt egymással, a ki Esterházy hercegnek született és adóvégrehajtó lett.

A népszerű, de rendkívül részeges adóvégrehajtón és két leányán kívül nem járt vendég a Bannai-házba. Az oláh pap végképpen a paraszttal tartott és nem érezte magát jól náluk, mert nem mert köpni a padimenternes-szobában, a pápista pap a tridenti zsinat határozatai fölött még tizenöt év előtt végképpen összeveszett a körorvossal és nem akarta látni a sárga doktort, még halálos ágyán sem, sőt cselédjeinek is megtiltotta, hogy betegek legyenek.

A szegény doktor leginkább abból élt, hogy a szüret előtti és a sorozáskor rendszeren kiütő verekedések alkalmából látleteket állított ki a megsebzett fiatalságnak. Pedig nem valami sok borral éltek már ezen a tájon, az új generáció inkább csak mimelte az igazi becsipést és legfeljebb, ha a spirituszos pálinkával, a ciszternák hóvizével lakhatott jól. Kut nem volt egyetlenegy sem, télen gödrökben tették el a vizet nyárára és úgy takarékoskodtak vele, mint közönségesen mindennel, még a kukorica-liszttel, még a városból hozott heringgel is, a melyet hetekig fölfüggesztve tartottak asztaluk fölött, hozzáértetvén a gancát, hogy az elunott ételnek valami ize-büze legyen.

Állandó és egyenletes nyomoruság nehezedett itt mindenre, a házak, az emberek meglapultak alatta és szinte egyformák lettek. Észjárásra, beszédre, sőt arcra is. Valósággal elkényszereztek az éhségtől, a szőlőbogár megette mindenüket. Mégse takarodtak el, várták, hogy a bogár megunja és eközben agyonütöttek egy vagy két hivatalbéli embert, a ki hozzányult a korhadó venyigékhez.

Soha nem voltak még Balassa Imrének olyan jó napjai, mint azok, a melyeket itt töltött. El akarta magában nyomni a vágyakozást, de mégis csak előre tört az.

Szeretett volna itt maradni örökké.

Olyan édes csend, olyan bámulatos nyugalom volt itt.

- Persze, maga iszonyu zajban él odahaza. Az apám mondja, hogy odafent a lármától sok emeletes házak falai megreszketnek, mondá a leány.

- Nem én; az irodában nincs láрма. Aztán meg én nem élek, nem is éltem benn a zajban soha. Csaknem olyan magános életet éltem mindig, mint maguk itten. Az iskolákat elvégeztem, hivatalba mentem, egy évig vártam, aztán...

- Aztán?

- Aztán itt vagyok.

Aztán: „most megyek házasodni”, ezt akarta mondani a férfi. „Aztán most megy esküdni?” ezt akarta kérdeni a leány. De mindketten zavartan siklottak át ezen a témán. Egyébként a leány csudálatos őszinteséggel beszélt mindenről. A szokásos női rezervek nélkül, úgy mint egy szabadszájú asszonyka, épp úgy mint egy tudatlan gyermekleány, a ki a porcellánbabát sima mellecskéjéhez viszi, hogy megszoptassa.

A harmadik és negyedik nap nagyrészt egészen egyedül töltötték, az öreg benn volt a másik vincellértelepen hullát boncolni, a járásorvos helyett, a ki igen kövér és nagyon jómodu ember léte utálta a sexirozást, talán szerszáma sem volt már hozzávaló.

A paraszt háziasszony leskelődött rájuk, de mert az ólban baj esett - a disznók időnek előtte nem akartak enni mitsem - hát az egész estét kint töltötte.

Egyedül ültek a bubos mellett. Io megölelte a kis gömbfejű pohos alkotmányt.

- Ez az én uram. Ennek udvarlok én: ez az én férfim, ez szeret engem. Ezt csókolom én most és jövőre, mindig, a míg tél lesz.

- Hátha majd eljön az igazi ura, a férje?

- Nem jön: nem lesz.

- Mért nem?

- Minek! A házasság: ostobaság. És én megcsalnám az uramat. Mert az asszonyi természet: poliander.

Imre tágra nyitotta a szemeit: úgy nézett föl a leányra. Ha valami más helyen találkozik vele, erre a mondásra szájalommal nézi, mint lelki beteget, vagy odamegy hozzá és szó nélkül megöleli, megcsókolja. De itt, e helyen, ebben a milleuben, csak nézte, nézte minden rossz gondolat nélkül.

A leány arca csupa szelid, meleg világosság. Szemei oly tiszta fényűek, nincs bennük tűz, álmosság inkább.

Meg is vallotta nyomban:

- Apa nem jön, tíz óra, ilyenkor már régen aludni szoktam. Maga várja meg, itt fog aludni, megyek. Várjon, még megvetem az ágyat.

Ment aludni. Elsötétedett szobájából még egyszer kiszólt:

- Jó éjszakát, alszik-e már? Valamit fogok mondani reggel.

- Mit?

- Majd reggel.

- Mondja most.

- Jöjjön ide az ajtóhoz, nem akarok kiabálni.

Imre odaállott az ajtóhoz; Io beszélt:

- Sok mindent akartam megkérdezni magától már ma és a vége az lett, hogy nem kérdeztem meg semmit. Egyet mégis, nem tudnék elaludni másképp. Mondja csak, mit tenne, ha nem vehetné el feleségül, a kit elvesz. Tudna-e élni, el bírna-e menni máshoz? Igen-e, nem-e?

A vőlegény nem felelt, gondolkodott egy darabig; aztán mondá, határozottan, szinte zavarva:

- Nem ölném meg magam, de nem tudnék élni nála nélkül. Az nem volna élet.

- Jó éjszakát!

- Jó éjszakát!

Nem szóltak többé egymáshoz, de nem aludt egyikőjük sem. Balassa Imre le se feküdt, leült az asztal mellé és úgy várta a házigazdát. Az asztalon hevert valami könyv és azt immel-ámmal magához huzta, hogy nézegesse benne a betűket. Megérteni ugyse érthette meg, angolul volt, Herbert-Spencer egy kötete, a melynek első lapján férfias betűkkel ez az írás állt:

„propriety of Io.”

Egy angol filozófiai munka ebben a házban és ennek a leányának a tulajdona. Propriety of Io!

Ki ez a Io? s miért nevezik ezen a lehetetlen néven, a hogy nem neveztek talán leányt, a mióta Jupiter járt a földön és szép hölgyeknek kurizált. Csupa megdöbbentő, fura, érthetetlen és észbontó különbség! Nem tudta, mit gondoljon erről a leányról, a ki a legbámulatosabb ellentéteket egyesítette magában. Csizmában jár, színes gyöngyöt visel a mellén és orvosi technikus terminusokkal vágja vissza a bókákat. Hogy kerül ide? Kinek a leánya? Az öreg

parasztasszonyé, a kit anyjának nevez és a ki őt mint urnőjét kiszolgálja? Az egyszínű öreg doktoré-é, a kivel frére et cochon, nem pedig apa és leány?

Föl és alá járt a szobában.

- Nem alszik? Nem jött még haza apa? szólt ki Io álmodás hangján.

- Nem. Maga se alszik, aludt már?

- Nem. Nagyon szomorú vagyok, de ez a szomorúság olyan jól esik. Csak kétszer voltam életemben ilyen szomorú. Okom nem volt rá se akkor, se most. Sirni, zokogni, jajgatni volna jó, de nem tudok. Beszéljünk inkább. Tegye ide a nagy borszéket az ajtó mellé, majd meséljek magának. Be ne jöjjön, mert ez - tudom, nem szokás. Így is jó lesz, a hangját hallom, az arcát látom, pedig behunyom a szemem is.

- Miről meséljek magának?

- Magáról.

- Jól van.

- Tudja-e, ki vagyok én? Tudja-e, kinek nevezett, a mikor negyven fokkal feküdt betegen?

- Nem tudom.

- Valami Hófehérekének nevezett. Akkor, gondolkoztam ezen és emlékeztem is, hogy a mig anyám fészült és én a tükörbe néztem: tetszettem magamnak nagyon, de nagyon. Gondoltam, ki vagyok én? Az vagyok-e, a ki? Nem vagyok-e más, nem-e egy elátkozott hercegleány? Itt lenni, a hol apám van, nagyon szeretek, nem is voltam másutt soha. Régebben a városba kéredzkedtem be, sirtam egy emeletes házért, de apám nem akarta és most már én se akarom. De azért én is álmodozom arról, a mi odakint van és én is vártam nem egyszer a herceget. Ha találkozik vele, mondja meg, hogy jöjjön, ha van ideje, jöjjön, várom!

- De hisz' azt mondta, hogy nem fog szeretni senkit, és hogy meg fogja csalni azt, a kit megszeret!

A Io válasza a nagy lármában elveszett. A csacsik nagy diadallal poroszkáltak be az udvarra, a kuttyák ugattak a házban és felelt az ugatásra minden osztályos-társuk az egész dombon. A gazdasszony is nagy lármát csapott az étvágytalan disznók miatt.

- Apa jött haza, kimegyek beszélgetni, ilyenkor jókedvű nagyon, szólt ki Io.

Az öreg csakugyan nagyon vidám volt. Nemcsak leányát, hanem a vendéget is megölelgette. Megfogta mindkettőjük kezét és balról, jobbról, tetőtől-talpig megnézegetvén őket, szólt:

- Szép pár lett volna belőletek! Pompás egy emberpár, éppen egy pár.

A ház urnője, az öreg parasztasszony, örömmel jelentette.

- Holnap már mennek szekerések Tardra!

- Végre! mondá Balassa komolyan.

Az utolsó délutánt töltötték együtt. Ez volt valamennyi között a legislegszebb délután. Pompásan süttött a nap, szikrázott a hó az árnyéktalan fénytől, a becsületes, komoly hidegtől.

Délután, korán fölmentek a favágó olaszokhoz, temetést nézni.

Lefelé a völgynek még mindig bizonytalan volt a járás, de fölfelé a hegyre, a fenyvesek közé: biztos és kellemes. Szamárháton mentek, mindenütt a megfagyott patak, a facsuszató mentén. Balassa, a ki nem ismerte ezeket a dolgokat, meg-megrezzent, a mint a tömérdek szálfá nagy robajjal rohant le mellette a jéguton. Nem látta a fenyvest, a honnan lefelé zuditották és nem

alant a hegyipatakot, a mibe bele zudult. Annál kellemetesebb csodálattal töltötte el az erdő, ez a millió tornyu, gotikus templom, a melybe, a mikor beléptek, mindannyian önkénytelenül meglassították beszédüket. Mintha valami sötét dombon járkálnának.

Io tudta az utat, kézen fogta Balassa Imrét, úgy vezette. A sárga ember hátul poroszkált. Ritkán szóltak egymáshoz egy-egy szót. Kéjelegtek a szűz hó és szűzies, fiatal vörös fenyvek illatának beszívásában.

- Azt hiszem, először lélekzem életemben! szólt az egyik.
- Mindig jó, de ma, mintha még jobb volna a rendesnél is itt a levegő! mondá a másik.
- Gyönyörű az élet! szólt Balassa Imre.
- Szomorú! folytatta a leány.
- Örök! motyogá az öreg hátul.

Valami kis tisztásra értek: négy-öt csonka, szétzüllött fenyőfa állta el az utjukat.

- Ezek itt veszekedtek egymással; az egyik a másik fölé akart nőni, az egyik a másik elől akarta elfogni a napot: belepusztultak mindannyian. A fenyveknek néha még kevesebb eszük van, mint az embereknek! filozofált a világból száműzött körorvos.

Igyekeztek arra, a merről emberi hangok ütődtek feléjük, ének, a mely úgy megrázta őket, hogy ellenállhatatlan ösztönrel kapaszkodtak egymásba.

- A taliánt már temetik! mondá az öreg. Ilyen örültek ezek az olaszok, idejönnek a kegyetlen erdélyi télbe. A napot, a tengert elhagyják, hogy itt fiatal fákat rakásra öldössenek. Azelőtt legalább az oláhok cselekedték, most pedig egész Erdélyben csupa olasz nálunk a fakereskedő és famunkás. Persze, sokan nemcsak hogy pénzt nem visznek el haza, hanem itthagyják az irhájukat is!

Nem hallgattak rá; a bokáig érő hóban megállva, dideregve hallgatták az olaszosan ejtett temetési éneket, a mely mind hangosabb, ércesebb lett. A tülevelek is megbillentek tőle.

A doktor halkán együtt énekelt az olaszokkal:

„Circum dederunt me gemitus mortis dolores inferni, circum dederunt me!”

Majd fölemelte hangját és szinte diadalmasan éneklé a karral:

„Requiem aeternam dona ei domine, et lux perpetua luceat ei. Dolores inferni, circum dederunt me!”

- Jerünk, a szertartás mindjárt véget ér! mondá és előre tuszkolta a fiatalokat.

A szertartás csakugyan végefelé járt már.

A fenyőágból összerótt Szent-Mihály lován feküdt az olasz munkás holtteste. Egy ormótlan nagy fakeresztet tettek a holtában is hatalmas, kidolgozott, fekete tenyerébe. Rendesen föl volt öltöztetve az ünneplő ruhájába, míg az alsó ingét rája adták, még a kék nyakravaló csokrát is rákötötték a nyakára. Fejvánkosnak meg az öszülő barna haja alá oda gyürték nagykarimájú, puha, fehér kalapját. Szemfedője is volt: egy kis fehér kötő, alighanem a kis lányának szánta, talán még ő vette, hogy hazaküldje a feleségének.

- Hol a sir? kérdé Imre.

- A sir, felelte Banai, az nincs. Nem lehet ilyenkor drága pénzért sem hozzáférni egy darabka megszentelt földhöz. Különbözik nem is rossz; nem lefelé, hanem fölfelé ássák el, a míg késő tavasszal az alsó telep temetőjébe eltemetik. Nézzétek, ott a sirja!

Ott állott a sir, a koporsó, a temető: egy óriási hógömb, a melybe egy emberi testre elegendő, sőt kényelmesnek mondható lyuk volt vágva.

- Odateszik a szegény napimádó taljánt!

- Megfagyasztják?

- Jó meleg van ott!

- A hogy vesszük! Juniusban egyszerre roppant átható forróság lesz itt; hó elolvad, ember elolvad; beissza a föld, elissza a patak, magába szedi a tenger... Ebből a becsületes emberből nem eszik a szentelt föld egy csipetnyit is!

A munkások - férfiak mind - körülállották a holttestet és olaszul imádkoztak mellette egy sort. Nem volt itt asszony egy sem. A pap is hiányzott. Négy legényember fogta a ravatalt és egy Ámen szóra bedobta a hógömb üregébe. Mindnyájan nekiestek a hósirnak, befödték a holtat, betömtek az üreget és egy fakeresztet szurtak rája, hogy rátaláljanak, merre volt, ha valaha keresni találnák.

- Na, ezt se szidja többet össze a felesége! jegyezte meg egy kecskeszakálu bajtársa.

Io fölnézett Balassa Imrére és mondá:

- Ne hagyjon el engem!

Nagyon szomoruan ballagtak lefelé. De azért mindketten szerették volna, ha ez a szomorúság, ez az út mind tovább tart.

Elöl mentek a fiatalok, hátul az öreg. Nagyon beszédes kedvében volt, előbb a szamarak dicséretére mondott egy tirádát, aztán nagy részleteket mondott el az „Énekek éneké”-ből. Emelt hangja miatt a csacsik nyugtalankodtak és el-eltévesztették a lépést.

- Ha itt most a mélybe zuhannánk! mondá Imre.

- Jó volna! szólt a leány.

- De hisz az imént félt a haláltól, belém fogódzkodott és azt mondta, hogy ne hagyjam, ne hagyjam el.

- Egyedül nem szeretnék, hanem kísérettel, másodmagamban: igen. Különben meg nem magamat féltettem, hanem magát. Egy pillanatra azt képzeltem, hogy én vagyok az a lombardiai asszony, a ki özvegygyé lett és maga az a szegény felkötött állu ember, a kit befalaztak a hó-kriptába. Iszonyu volt, még most is reszketek bele.

A doktor filozofált a hátuk mögött. Egy darabig hozzájuk beszélt, aztán látván, hogy nem ügyelnek rá, monologizált.

- Talán jobb is lett volna! szólt Imre csendesén, inkább magához, mint Iohoz intézve szavait.

- Mi lett volna jobb?

- Ha nem jövök ide soha.

- Miért?

Imre nem felelt; mindketten elhallgattak. Az öreg fölhasználta a rést és újra prézsmítani kezdett. Különösen igyekezett abban, hogy a vendéghez mennél melegebb legyen. Megkérdezte tőle négyyszer is:

- Mikor jön vissza?

- Talán soha! mondá Imre szárazon.

Az öreg elvörösödött dühében:

- Soha? ki meri azt mondani? Hogy meri azt mondani? Ostoba szó, csak az olyan elbizakodott ember élhet vele, mint az ur! Mintha önt megkérdéznék, hova akar menni, hová fog jutni, merre lesz boldog, hol lesz semmivé. Kérdezték önt, a mikor a világra jött, akar-e és lesz-e beleszólása abba, hogy hol földeljék el? Az a pápista varju ott, éppen olyan fontos tényező mindebben, mint ön, kedves mister Nevermore!

Az öreg jókedve otthon se tért vissza. Zsörtölődött, kelletlenkedett Balassával és többször figyelmeztette leányát:

- Nehogy mindent elhigyj mossziő Sohának. Sokat hazudnak ezek az urak odafent. Én is velük hazudtam annak idejében.

Erőltetve nevettek mind a hárman. Az öreg oszt elhallgatott, leült az ablak mellé, kinézett.

Estefelé volt már, de még nem gyújtottak lámpát. A hó bevilágította a szobát.

Io a világosságról kezdett beszélni tudományos alapon. Egyáltalán mindent elkövetett, hogy mennél okosabbnak és tudósabbnak tessenek. Tényleg sokat is tudott, csak hogy minden ismeretében nagy hézagok voltak. Például valóságos kis elektrotechnikus volt, de az egész magyar irodalomból Petőfit ismerte csak. Petőfi volt neki az egész költészet, csaknem minden versét betéve tudta és hogy kedveskedjék a vendégnek az ezüstös homályu szobában, sorra mondta:

„Még nyílnak a völgyben...”

„Egy gondolat bánt...”

Elmondott vagy tizenöt verset, lassu, szinte egyhangu alt hangon. Alig-alig hangsúlyozva valamely érzést, csak sejtetve, hogy arról a világról, a melyről a költő megemlékezett, van valamelyes fogalma.

Lassan, lassan besötétedett, többé nem is látták egymást. Lámpát kérni nem jutott eszébe egyiküknek sem. Sötétben váltak el egymástól. Nem bucsuzkodtak, nem mondtak egymásnak egy „isten vele”-t sem, egy sóhaj se kelt az ajkukon, a miért válniok kellett.

Ugy lehet, mindketten a reggelre számítottak, hátha történni fog valami. De nem történt semmi.

A reggel csak olyan ormatlan, hideg és fekete volt, mint minden téli kora regg. A szekeres eljött, kopogtatott a konyha már világos ablakán. Az öreg parasztasszony felköltötte Balassa Imrét.

A sárga ember már ott köhögött a tornácon és várta, hogy elbucsuzhassék tőle. Nagyon röviden csinálta, rá se nézett, Imre se nézett se balra, se jobbra. Lelkében zsibbadtan ült föl a kocsira, visszanézett a házra, tiszteltette Iot, a parasztasszonynak azt mondta, hogy „kezét csókolom” és szólt a szekeresnek:

- Jerünk!

Elindult. A házigazda egy darabig utána nézett, aztán visszafordult. Io állott előtte.

Reszketve állt ott a leány, karjait kitérve, az ablakon át arra tekintvén, a merre a szekér eltűnt.

- Elment! mondá elfuló szóval, halotthalványan.

A sárga ember megfogta leányának kezét és csak annyit mondott:

- Az ördög vigye!

Io csak nézett ki az ablakon tovább. Pedig nem láthatott már semmit, egy kis szél fujt és azonnal betemetette a szekér nyomát is. Kékes-fehér, egyforma, részvételen hónál nem láthatott egyebet.

Az öreg rákiáltott:

- Mit nézel? Csakhogy elment. Minek is jött ide, ezek a svindlerok! Mért hogy beleavatkozik az ember az Isten dolgába; ott kellett volna hagyni a jégen!

A dühtől megnedvesedtek a világos-sárga szempillái. És beszélt tovább, leánya kezét szorítva, de lesütve szemeit, mint a ki valami nagyot vétett:

- Igaza volt anyádnak, neki volt igaza, hogy rá se tudott nézni. Egy becsületes, egy okos asszony, nem olyan hóbortos, fantaszta, mint te, meg én. Neki van esze csak; komiszok vagyunk hozzá mindannyian, én meg fogok vele esküdni, elmegyek vele a paphoz.

Io csak tovább nézett ki az ablakon, nem igen hallotta, a mit apja beszél, egy-egy mondatot legfeljebb.

- Minek jött ide! monda visszhangképpen.

- És mért ment el! szólt azután, hirtelen energiával elfordulva az ablaktól.

Most ő szorította meg az apja kezét, egy pillanat alatt megváltozott egészen. Kiegyenesedett, kipirult és sirásra rándult ajkakkal kiáltá:

- Akarom, hogy visszajöjjön.

Toppantott a lábával, ellökte magától apja kezeit és elementáris szenvedélylyel folytatta:

- Ne engedd, hogy elmenjen, akarom, hogy itt maradjon velem, akarom, hogy enyém legyen!

A sárga ember lehajtott fővel, megalázva susogta:

- Mit tegyek? Mondd, hogy mit tegyek!

A leány parancsolólag emelte föl kezeit:

- Hidd vissza!

- Visszahijam? Nem jön. Nem lehet neki: kis lányom, császárném, violám; légy okos. Az az ostoba ember házasodni megy, esküvőre várják. Hát menjen, lesz neked szebb, lesz neked jobb, aztán ő már a másé, te nem kellesz neki! Reákötnéd magad erőnek-erejével, egy hercegnő! Reá!

Megvető mozdulatot tett, a vékony száját összecsucsorította, köpni akart, de nem tudott.

- Nem igaz, nem igaz, nem igaz! kiáltotta Io olyan hangosan, hogy az öreg asszony megrettent arccal dugta be a fejét az ajtón, de csakhamar ismét visszahuzta.

A leány sirvafakadt, alig lehetett érteni, mit beszél.

- Elment az én szépem, jóm. Elment, a kit küldtek nekem, hogy az ölében elvigyen. Én vagyok az ő gyönyörösége, pihenője, világa. Én kellek neki, csak én, én egyedül és senki más!

A sárga ember magához ölelte leányát.

- De mit tegyek? mondd, hogy mit tegyek? Ha ő nem akar, ha ő fél, ha neki eltilt téged a világ!

- A világ? - Csudálkozva nézett föl apjára, mintha először hallotta volna ezt a szót. Az öreg folytatta:

- A világ, mely elválasztja azokat, a kik kívánják egymást ellenállhatatlan vágygyal. A becsület, a mely gazság, ostobaság!

Dühbe jött, összeszorította ökleit.

- Vissza fogom hozni neked, erővel fogom visszahozni! - kiáltott az öreg. - Kihuzom a menyasszonya szoknyája mellől és kényszeritem, hogy veled legyen boldog.

Elcsendesedett, leültette leányát az ölébe, simogatta:

- Látod, kis királyném, milyen jó volt nekünk, a míg együtt, egyedül voltunk. Mért hagytál el engem, mért hagytál el engem?!

Az öreg csaknem szomorubb lett, mint a leánya. És a míg az Io arcáról törülgette a könnyeket, az ő szemei is ugyancsak megnedvesedtek:

- Nagy baj, nagy baj, de nem fogjuk engedni. Nem fogom engedni: én! Ha szeretitek egymást, ha egymást szeretitek, kell, hogy egy pár legyen belőletek. Meg fogom mutatni, én fogom megmutatni!...

Io magához ölelte a sárga ember fejét, aztán reánézett: megenyhülve, fölbátorodva, büszkén:

- Olyan hatalmas vagy, olyan erős, olyan nagy!

Csakugyan: a jelentéktelen, vézna, sárga ember impozáns férfinak látszott így egy pillanatra, a míg kiegyenesedve állott leánya mellett és fénylő, nagy homlokát összeráncolva, kinézett az ablakon és az éggel összefolyt ragyogó hómezőben egy fix pontot keresett.

VIII.

Aludtak, ugyszólván folyton aludtak. Io négy napig ki sem jött a szobájából. A házban az egész napon át alig beszéltek tiz szót. Kivéve az öregasszonyt, a kinek két dolog különös örömet okozott. Az egyik az volt, hogy a doktor behívatta és az anyanyelvén - oláhul - megmagyarázta neki, hogy huszonegy esztendei együttélés után, meggyőződve hűségéről és önzetlenségéről: el fogja venni, megesküszik vele a pap előtt. Második kisebb, de talán intenzívebb öröme az volt az öreg asszonyságnak, hogy sikerült neki az enni nem akaró disznókat más gondolkozásra bírni. Ilyenformán igen boldognak érezte magát és békén hagyta az urát is, a lányát is. Azok szorosan véve ugysem tartoztak hozzá, mindig külön társaságot alkottak és olyan nyelven beszéltek, a melyhez ő nem értett.

Most naphosszant nem beszéltek egymással egy szót sem. Kerülték egymás tekintetét is, és bár az éjjelt mindketten álmatlanul töltötték, szokásuk ellenére nem öltözködtek föl, hogy együtt olvasgassanak.

Igy telt el csaknem egy egész hét, nyomasztó csendességben. Érthetetlen és kínos várakozásban.

- Haragszotok egymásra? kérdé az öreg asszony.

Io igent intett a fejével. Majd hirtelen mást gondolva, oda szaladt apjához, megsimogatta, megcsókolta:

- Nem haragszom, nincs semmi bajom többé!

Az ajkai megrándultak a nagy fájdalomtól, de uralkodott magán, nem sirt. E helyett az egész éjjelen át zokogott és nem felelt apja egyetlen szavára sem. Lehetetlen volt megvigasztalni, az öreg hiába ment be hozzá, hiába prézsmítált neki.

- Mondd, hogy mit tegyek? öljek? kit öljek meg?!

A mikor már egy álló óráig szónokolt a leányának, akkor vette észre, hogy az nincs ébren, álmában sir.

Másnap reggel nyoma se volt a könnyeknek, sőt Ionak szokatlan jókedve támadt. Kiállott az ambitusra és gyönyörködött, tapsolva örült az idő megtévedésének.

Hirtelen tavasz támadt januárius elején. Folyékony, forró ezüst volt az egész tájék.

Csak messze, messze mutatkozott egy mozgó kék pont.

Io elhalványodott:

- Mi az ott apa?

- Egy ember! Nem, egy szekér!

Egymásra néztek:

- Visszajön, Ő az! - mondá Io csendesen.

Ülve, szinte nyugodtan várta be a szekér közeledését. Annál izgatottabb volt a doktor, reménykedett - csalódott, bizakodott - elkeseredett:

- Az az, fogadott szekér!

- No, ez fölültegett; a meszes ember, Baktárról!

- Tardi kocsi, az bizonyos.

- Dehogy, fináncok, látom.

A kocsi eltűnt egy domb mögött; az öreg komikus kétségbeeséssel nézett leányára, az meg mosolygott:

- Biztosan tudom, hogy ő az! mondá csendesen. Menjünk be, ne higgye, hogy mi itt künn vártunk rá. Vagy menjünk elébe.

Csak husz-harminc lépést kellett előre menniök a csatakos országuton és már is egészen világosan kivehették, hogy a kocsiban csakugyan Balassa Imre ül. A sárga ember örömeiben épp hogy el nem kiáltotta magát, csakhogy táncra nem perdült az ut közepén.

A leány nagyon nyugodtan fogadta a visszatért vendéget. Ugy, mintha az el se ment volna. Annál hevesebb örömmel üdvözölte az öreg:

- Lássá, hogy mit ér a maga „sohá”-ja! Lássá, hogy visszajött, lássa, még itt is maradhat nálunk örökre!

Alig engedte szóhoz jutni a vendéget, leszedte a kocsiról, lehuzta róla a bundát, szeretete volna a tenyerén hordozni. Kiabált vacsora, ebéd, bor, melegség után. Balassa pedig igyekezett magától minden szivességet elhárítani:

- Tulajdonképpen nekem nem szabadna megpihenni sem, - mondá - örülök, hogy magukat láthatom, de nem azért jöttem. Viszem magát magammal, doktor, egyék, öltözzék!

- Hová? - kérde Io elhalványodva, ez volt az egyetlen kérdése, a mit a viszontlátás óta Balassa Imréhez intézett. Az is most fordult először feléje, de tekintetével csak megérintette alakját, mohón, félénken, tüzesen, bátortalanul, csupán egy pillanatra. Aztán a doktor felé fordult:

- A menyasszonyom beteg. Az orvosok nem tudnak vele mit tenni.

- Milyenek a jelenségek? kérde a sárga ember nekipirosodva.

- Nincsenek határozott jelenségek, épp ez a baj. Sorvad, a nélkül, hogy az okát tudnók. Fázik, rimánkodásra eszik csak, szemlátomást fogy. Az egyik orvos pszihikai okot emleget, azt mondja, hogy a szegény kicsike akkor, mikor én ide szorultam és a mikor nem tudta mért kések: fölötte nagyot szenvedett moralliter, némán. Állítólag ennek a szenvedésnek utóhatása mai állapota. A másik egy öröklött bajra vet, anemiára, phtisisre, mit tudom én, mire! Csak azt tudom, hogy bolond és tudatlan mindkettő és hiába minden hókusz-pókusznak, segíteni nem tudnak rajta.

- És az esküvő?! vágott közbe Bannai doktor.

- Elhalasztódott.

- Nem lenne-e jobb - a lány érdekében - végképpen lemondani róla?

- Nem, mondá szárazon Balassa Imre.

Az öreg orvos föl és alá járt a szobában és rosszkedvűen, alig érthető szavakat mormogott:

- Segíteni kell... természetesen... ez kötelesség... Fiatal vér: regenerálja magát... Meggyógyítani!

- Azért jöttem magához, hogy meggyógyítsa. Magának sikerülni fog. Önben bizom, szólt Imre és fölemelkedett helyéről.

- Jerünk, ha lehet, jerünk mindjárt.

Elmentek. Io még segített is nekik, hogy kényelmes legyen az utjuk. Melegített téglákat tétett föl a lábuk alá, a nagykendőjét is rájuk tukmálta. Siettette őket és siettében utánuk kiabálta a bucsusztót:

- A viszontlátásra! Aztán fölszaladt a verandára, hogy nézze őket, a míg el nem tűnnek a szemhatárról. A mikor pedig végképp lebuktak a szemhatár peremén, még mindig ott állott és követte őket, utjokon végig. Most belépnek a paplakba, most ott áll előttük a menyasszony.

Az apja oda áll mellé, leülteti, megfogja a kezét, megsimogatja! Vajjon milyen?

Vajjon meggyógyítja-e?

IX.

Egy stilizált, a praerafaelisztikus korból való szent leány állott a doktor előtt. Csupa áttetsző zöld és átlátszó fehér szín. A papkisasszony mosolygott az „életmentő” doktorra. Stilizált volt a mosoly is, stilizált az a halvány rózsaszín vonás is, a mely mosolygása közben inyéből kitetszett.

Egy megkapó kép volt, egy árnyék; csupán egy színes árnyék!

És ez veszi el az ő lányától vérszerinti szerelmesét, igazi párját!? Az ő hatalmas, életerős, gyönyörű gyermeke, őserejű magzatja testén ez akar átgázolni. Ez, a ki emberileg boldog se tud lenni: fogja boldogtalanná tenni az ő szerelmes, szépséges, egyetlen Ióját!?

Az apa fölülkerekedett a doktoron, majd ez is észrevette magát; nem bámult többé a papkisasszonyra, megtapintotta a csuklóját:

- Elég jó csontrendszer! - mormogta magában. Az érverés rendes, - tette hozzá hangosan. Én bizom benne, hogy nincs itt semmi organikus baj, hanem nem sietek a részletes vizsgálattal, lesz rá mód estig.

A levendula-illatu és olyan szomoruvá vált szoba fölelevenedett, szinte megvilágosodott erre a nyilatkozatra, a sárga fej egyszerű megjelenésére. Egy félóra múlva maga a lány is jobb színben volt és Balassa Imre meglepődve vette észre, hogy titkon a keze után nyul, megszorítja.

Ez a kis teremtés hisz bennem, ez nem is rossz, - gondolta magában az orvos, nézván a leányt, hogy mint színesedik ki arca, mint gömbölyödnek ki állának finom szögletei. Mosolya nem rítt le többé arcáról, beszélt is, ha kérdezték.

Az orvos egypár kérdést intézett hozzá, aztán úgy tett, mint rendesen: nem is vett tudomást arról, hogy beteg van a szobában. Beszélt, szokása szerint. Sokat és érdekeset, leginkább a betegségek és a beteg ember ellen. Mint mindig, a szélsőségbe vitte az ismert tézist, hogy egészséges testben, egészséges lélek lakozik. Aztán ráült ismert vesszőparipájára, arról értekezett, hogy azt, a kinek organikus baja van, tulajdonképpen kár meggyógyítani, helyesebben: megtartani az életnek, mert ez veszedelem a többi emberekre, a nagy egészre. Államilag kellene ezt az ügyet rendezni, azaz államilag elpusztítani mindazokat, a kiknek szervi bajuk van! Ezt a tételt erősítette, magyarázta, szerencsére Balassa Imrén kívül nem értette itt meg senki, csak gyönyörködtek a szépen formált szavaiban, a szép tenorhangjában, a mely megvénuilt ajkán, rossz fogain keresztül roppant különösen, sőt elbűvölőleg hatott.

A míg beszélt, tekintetével minduntalan a papkisasszony alakja körül kalandozott. Láta, hogyan éled, hogyan színesedik az minden közbeszurt, őt illető kedvező megjegyzésre, mint kezdi maga is hinni, hogy egészséges. Diadalérzet és levertség egymás után, egymás hátán, vettek erőt rajta. Láta, hogy csak neki akarnia kell és a leány feje néhány hét múlva elbirja a narancsvirág-koszorút.

Hát csak hadd lengjen a szegényke fején a fehér menyasszonyi fátyol. - Az ő leányának a szemfödője talán!

Pihenőt tartott beszédében. Elgondolkozott és nem hallgatott oda, a míg a tiszteletesné panaszkodott és leányának minden baját annak tudta be, hogy kislány korától fogva nem akart reggelizni.

Egy nagy, ellágyító fájdalom szorította össze az orvos szívét. Az orrlikai kitágultak, mintha egyszerre szivbajos lett volna, és oly idegenül nézett szét maga körül, mint a ki egyszerre valami idegen utcába jutott. Körülnézett és valóságos düh fogta el.

Megpillantotta, a mint a stilizált szent a vőlegénye kezét szorongatja. Ez az árnyék, ez a semmi, ez a senki! Ez akar szeretni! Ez akarja elszeretni a leánya igaz, jogos és hozzáillő párját. E meddőség, e betegség, e beteg gyermekek predesztinált anyja, véghetetlen nyomorúságok várható szülője, a fajrontó, az emberi kórságok kipusztíthatatlan típusa. Ez a szárazság éljen és az ő virágos fája pusztuljon el virágjában!

Körülnézett, hogy nem látják-e gondolatait? Nem szisszent-e föl, a mig szive a fájdalomtól és dühtől összeszorult. Nem, egészen jóízűen beszélgettek és a leánynak lassan-lassan még a szeme is kifényesedett.

Utálta a szemeket, utálta az egész leányt! És ezt kell neki meggyógyítani, ennek kell tartania a gyertyát, a mig menyasszonyi ruháját magára szedi! Meggyógyítani, megtartani?

Egy pillanatra elfeketedett a fejében minden.

Nem, megölni, elpusztítani! Ezt kellene tennie, ha igaz és bátor ember volna.

Megölni! Nem, csak szabad utat kell engednie a természetnek, hadd teljék be igazsága a leányon. Elpusztítani? Alattomos, titkos módon! Ez irtózatos volna, de egyszersmind jogos is. Jogos az ő szempontjából, de jogos az emberiség szempontjából is. Tulajdonképpen csak kötelességét teljesítené akkor, a mikor siettetné ennek a lánynak, e kétségkívül rossz, sőt ártalmas anyagnak az elpusztítását.

A morál: az mást mond. Esküje: az tiltólag és fenyegetőleg áll elébe. De mit neki a morál és mit az eskü: tartsák fönn azok, a kiknek hasznuk van belőle. Csak egy van, egy bizonyosság van:

A gyerek.

Azaz, hogy nem is a gyerek, hanem a vérség, a fajta. Ez a gyönyörűséges emberi faj, a melynek érdekeit szolgálni: kéj és kötelesség egyben.

Tessék most szolgálnia a kötelességet, a mikor hivatása azt parancsolja rá, hogy lábra állítsa, férjhez segítse ezt a csenevéz teremtet és ezzel örökre megakadályozza, hogy a világ leggyönyörűségesebb párja egymásra találjon. Hogy e párból az egyik az ő leánya, az mellékes, a fődolog az...

A fődolog mégis csak az, hogy a papkisasszonyt étvágyhoz segítse. Megtörölte a nagy, szinte torz módra széles homlokát, gondolkodott, most már hangosan:

- Az a fődolog, hogy bizzanak bennem! A legfőbb az, hogy a kis menyasszonyt rám bizzák tökéletesen. Tisztelettel lemondok minden kollegám segedelméről!

- Ugy lesz, a mint a doktor urnak tetszik! felelte a tiszteletes.

Az orvos szinte meglepődött. Hát ez eltalálta a gondolatát? Vagy igen! Hiszen hangosan beszélt. Jónak látta folytatni, - nehogy föltűnést keltsen:

- Tehát kezdjük el: nézzük meg a kisasszonyt. Semmi szégyenkezés. Az urak menjenek ki, a mama maradjon bent.

Egy jó félóráig eltartott a vizsgálat; a doktor levétette a leánynyal mellénykéjét is. Megcsóválta a fejét: egy tizenhárom éves kis leány keble fejlettebb volt, mint ezé a menyasszonyé.

Erejébe került, hogy ezt meg ne mondja. Uralkodnia kellett magán, hogy ki ne törjön így:

- Gyalázat, gyalázat férjhezmennie!

A vőlegény azonnal bizalmatlankodnék vele szemben, a lány és a család is elvesztené benne való hitét.

Leült tehát és irt. Vasat, mindig csak vasat! A kis hugának erősödni kell. Nincs más baja, csak a gyengeség. Az, hogy ilyen éteri jószágú lény és maga előtt a legutolsó - maga.

- Egy kis vasat, egy kis egészséges önzést és minden rendben lesz.

Megírta a receptet, a rendeset, a konvencionálist, azt, a melyben ő maga egyénileg nem bizott, de a melyet a vény-könyvek hasznosnak és hatásosnak ismernek el. Hogy mi baja van a menyasszonynak, ő maga se tudta. Talán semmi, csak a szervezete nem akar engedni a változott viszonyoknak, nem akar, nem tud az emberek ragadozó életmódjára térni. Utálja a hust, de a millieuje más, minthogy növényi eledellel beérhesse. Talán tényleg a vőlegényre való várakozás, a félelem, hogy elvesztheti, merítette ki szervezetét annyira? Megígérte, hogy el fog jönni és mindennap hűségesen meg is tette a nehéz utat.

És a leány egészsége szinte rohamosan javult. Miért? kérdezte magától, a míg a két zilált szőrű számár álmosan poroszkált vele hazafelé.

Hisz bennem! felelte magamagának és fölnevetett: keserűen, gunyosan - fenyegetőleg.

Ioval, otthon, minden betegéről beszélt, csak erről hallgatott. Egyáltalán állandóan úgy viselte magát otthon, mint egy megvert kutya. Aggódva és gyanakodva nézett föl leányára, valahányszor az gyengéden bánt vele, szokása szerint állát simogatva. Csakugyan, olyan kifejezésű lett a szeme, mint egy öreg kutyáé. Morgott is mellé:

- Hagyj békén!

Békén is hagyta, csak egyszer kérdezte meg:

- Mikor lesz odaát az esküvő?

Nem merte megmondani leányának az igazat, nem merte bevallani, hogy odaát kisütött a nap, a tiszteletesné asszony már a mazsola-szőlőt tisztittatja, a menyasszonyi kalácsba valót. Össze-vissza hazudozott leányának mindent, csakhogy a reménységet valameddig is fentartsa benne.

Meddig? Mire várt? Micsoda véletlenben bizott?

Io hallotta apját föl s alá járkálni, virrasztani az egész éjszakán át. Egyszer-egyszer kiment hozzá, beszélgettek mint régen. Az apa úgy viselkedett leányával szemben, mint egy udvarló: mulattatta, szépelgett vele:

Ha tudná a világ, milyen hercegnőt rejt ez a vályog-vityilló!

Io lehajtotta a fejét az abroszra:

- Utálom a világot! - mondá álmodozva.

- Kit szeretsz hát?

- Meghalni szeretnék!

Mindketten elhallgattak. A sárga ember körülnézett a szobában, nincs-e itt valaki, nem hallják-e meg, a mit beszélgetnek? Aztán lehajolt leánya fölé.

- Nagyon szereted? kérdezte tőle reszkető, suttogó hangon.

- Nagyon! felelte a leány.

- Akarod, hogy a tied legyen?

- Akarom!

- És ha nem lesz?

A leány nem felelt, tágra nyílt szemekkel nézte a gyertya lángját. Az öreg folytatta:

- Tudnál-e élni úgy? Nála nélkül akarsz-e élni?

- Nem!

Világos reggel volt már, a mikor elváltak. A doktor bement a városba, hogy gyógyszereket hozzon, mert az egész körben nem volt patika, az ő kézi gyógytárából kellett ellátnia vagy hat falut. Javarészt maga készítette el a receptjeit, a mi miatt sok baja akadt, mert a parasztok alkudtak vele, vagy adósok maradtak. Ráfizetett az egész mesterségre, és életének azok voltak a legkeserűbb napjai, a mikor a gyógyszerekkel kellett bibelődnie. Most az egyszer bár még elodázhatta volna a vásárlást, sietett be a városba. Késő este jött haza és mégis betörődött Tardra, megnézni a menyasszonyt. Valamivel rosszabb színben találta, mint rendesen, ám-bátor nem panaszkodott. Az orvos megtapintotta az üterét:

- Biz ez egy kis láz; mondá rosszkedvűen.

Megint csak kezelés alá kellett vennie, megrémültek, sürgönyözni akartak Balassa Imrének, hogy jöjjön, bár úgy határozták, hogy csak az esküvő előtt két nappal fog lejönni. Még teljes tizenkét nap volt hátra addig.

- Akkorára táncolunk? élcelődött az orvos és elment azzal, hogy másnap újra eljön és magával hozza az orvosságot is.

Az első napokban valami javulás mutatkozott; sőt a negyedik napon a leány arca kiszínesedett, kedve, ereje megjött. A következő reggelen fordult rosszra a dolog végképp, mind bágyadtabb, mind erőtlenebb lett. Nyitott szemekkel szótlanul feküdt a divánon, sóhaj, panasz, mosoly nélkül.

Oly könnyű volt elmulása, hogy észre se vették. Szerényen, csendesen, az éjjel titokzatos-ságába burkolózva, szállt ki a szegény kicsike szinte áttetszővé vált testéből az élet. Reggel, a mikor anyja odavitte ágyához a frissen fejt tejet, nem nyujtotta ki utána kezét...

Szólíttgatták, nem tudták elhinni, hogy elmúlt. Dél felé megérkezett az orvos és kihívta őket mellőle.

- Ne bántsák a szegény kis halottat! Legyen nyugodalma.

Orvos és vén ember létre együtt sirt a háznéppel, fuldokolva, elhalványodva, egészen belebetegedve a gyászba, a mely az ő szemében máskülönben csak egy eset volt.

...Eljött a halottkém - egy parasztember - megérkezett Balassa Imre is. A papkisasszonyt, a kis Hófehérekét betették a zöldre festett koporsóba. Április volt, egy nappal husvét előtt; otthon volt az egész falu s ott volt a temetésen. Az asszonyok szakmányba sirtak, a sokszoknyájú parasztlányok könnyel nézték, mint emelik föl a virágos zöld ládácskát a frissen tört, még rügyező faágakra. Három-három golycs-gatyás legény balról is, jobbról is kivont fringiával; a kifényesített kard hegyén átszurt citromok.

A vőlegény kábultan botorkált a koporsó után. Össze volt törve végképp és ment, csak ment előre ösztönszerűen, azt se tudva voltaképpen, hol van és hogy kerül ide?

A sárga ember bandukolt utána.

Erőnek erejével beszédet akart kezdeni a megkábult emberrel. És a mikor ez nem reagált, maga felelt a saját kérdéseire. Majd a mikor nagynehezen sikerült egy „igen”-t kapnia, egészen neki vidámodott. A temetőből visszafelé jövet meg éppen fölélénkült és bucsuzkodván: percekig rázta a Balassa Imre kezét:

- Várjuk! mondá végre, lassan, sunyitva.

A vőlegény gépiesen igent intett a fejével.

- Visszavárjuk! susogta az öreg még egyszer és szépen haza poroszkált.

Nemsokára vissza is ment. Sokkal korábban, mintsem hitték, mint a hogy remélték volna. Egy hónap se mult el és már is „erre akadt dolga”. Eljött a menyasszonya sirjához. A pietás az egyikhez, a szerelem a másikhoz egyszerre vonta ide e tájra.

X.

Nyolc hónapra volt meg az esküvő; a tardi templomban. Az öreg Bannai akarta így. Természetesen, előbb ő esküdött meg az asszonyával annak rendje és módja szerint, hogy az Io írásai rendben legyenek.

Maga Io keveset törődött a szertartással.

- Én elmennék veled úgy is, mondá, a hogy az anyám ment az apámmal.

Untatta a sok teketória, a kihirdetés, félt a prédikációtól, a nézőközönségtől és titokban talán a szegény tiszteletesék szomorúságától is rettegett. Nem is akarta megérteni, hogy miért kelljen neki ott megesküdni, a hol elődjének egy pár hónap előtt már fölvirágozták az oltár előtti padot.

A sárga ember ravaszdi arcot vágott:

- Nyilvánvaló, hogy ott esküvőnek kellett volna megtörténni. Már most, hogy a végtelen időben egy évvel előbb-e, vagy később esik meg ez erkölcsös összepárház: az a jó Istennek mindegy. Valamint egyre megy, hogy a sok milliom leány között, ki viseli ezuttal a nász-bokrétát!

Nem értették meg, de megszokták már, hogy az öreg okos ember léteire értelmetlen dolgokat mondjon. Belenyugodtak az akaratába és megesküdték a csendes kis templomban.

Télire vált már az idő; újra havasra vált a tájék. Nem volt könnyű hozzáférni a temetőhöz, de mégis, mielőtt elutaztak volna, kimentek együtt Hófehérkéhez. Elfordították egymástól tekintetüket, hogy szerelmesen ne nézzenek egymásra a fehér domb előtt. Ajkuk forrón vágyott az egymás csókjára és mindketten megcsókolták a sir fejfáját. Előbb a férfi, majd az asszony.

Azután elmentek együtt. Az öreg nem kísérte őket, csak a határig. Ott elvált tőlük, erővel bontakozott ki a leánya karjai közül és idegen szemében bizonyára tragikomikus mozdulatot tévén, mondta:

- Menjetek, sietve, menjetek!

Io reszketett a fölindulástól:

- Mikor jössz el, mikor el apám?

- Holnap... soha... sokáig!

Alig lehetett megérteni, hogy mit beszél. Csak azt lehetett megérteni, hogy azt kívánja tőlük: fussanak, szálljanak!

Elfutottak innen, elmaradtak tőlük a kis- és nagydombok, elmúlt mellőlük a hó is, tavaszi vidékre értek.

Hazaértek végre. Egy nap sem mult el ezalatt. És e nap elég volt arra, hogy világ kezdetétől a világ végzetéig tartó és a világon a legtermészetesebb dolognak tartsák azt, hogy együtt legyenek, az egymás karjaiban, elválaszthatlanul. Mindig így volt, mindig így lesz. Oly tökéletesen összeforrtak, hogy csaknem elvesztették az eszüket: bolondokat beszéltek össze-vissza.

- Ki vagyok én? kérdezte a leány.

- Én! felelte a férfi.

- Honnan hoztál engem?

- Én hoztalak?

Egy nagy, rideg fiókrendszerrel épített négyemeletes ház gázzal világított szobáiban a legerősebb, legfrissebb, legnaivabb szerelem verte föl a fészket. És a vékony téglafalakon áthangzó zaj nem zavarta meg őket: élvezték a nagyváros magányosságát, a hol a csendet az óriás láрма helyettesíti. Csak egymást hallgatták: hónapok multak és még mindig összerezzentek, valahányszor kopogtattak a szobájuk ajtaján.

Valakit vártak, valakitől féltek, hogy közük férkőzik.

Nem zavarta őket senki, semmi, csak a munka, az iroda, a mely a férjet a nap nagy részében magának követelte. Io az egész napot egyedül és azzal töltötte, hogy hiányos nevelését kiegészítse. Apja mithológiai nevet és ehhez való nevelést adott neki, a házi ügyekhez, az asszonyi dolgokhoz nem tudott semmit. A konyhához annyit sem értett, hogy a cselédnek öröme tellett volna a rendes csalásban. Egy forintot adott neki paprikára és roppant boldog volt, mert olyanforma kenyeret kapott a piacon, mint a milyent otthon ettek. Maga a főzés mestersége titokzatosabb volt a szemében, mint az alchimia és a mikor az első rántás készítését megfigyelte, roppant meg volt lepve.

- Milyen különös az élet! mondá Io, a rántásra vonatkozólag.

Sokat nevettek az ilyesmin. Különösen jól mulattak azon, hogy Io úgy bánt a cseléddel, mint tanítómesterével, mint felsőbb lényenél, a mibe a szolgáló nagyon könnyen és igen szívesen belenyugodott. Akceptálta a helyzetet, sőt néha határozottan rosszul bánt az asszonyával, valósággal megrikatta.

- Volna csak itt az anyám! szólt az új asszony. Majd eljön és akkor... fenyegetődzött.

Szerette volna látni az anyját, szeretett volna tanácsokat kérni tőle. De az öreg asszony nem jött, nem is írt, egyszerűen azért, mert írni nem tudott.

A doktor írt minden héten, hosszú leveleket, szerelmes dithirambusokat a leányához, a vejéhez. Egyszer-egyszer megváltozott hangon, alig olvasható, dühös sorokat írt. Például ilyeneket:

„Nem irok; Io nem szeret engem többé; hűtlen és hálátlan hozzám, a ki egyszemélyben apja, dajkája, udvarlója, tanítója és brávója voltam.”

XI.

Brávója? Mit akar ezzel mondani? Nem értették. De nem is firtatták valami sokat, hamarosan kiengesztelték az öreget. Hívták, csalták föl Budapestre mindenféle igaz és hamis okokkal, de hiába. Megírta nyilván, hogy nem megy el hozzájuk, nem akarja őket látni Budapest millieuében. „Hátha beteg lennék?” kérdezte Io. „Nem mennék föl akkor sem!” felelte az öreg.

E levél kelte után két napra, estefelé, a mikor Balassa Imre már hazafelé készülődött, belépett hozzá a sárga ember. Megölelték egymást, az öreg szeme könnyelábadt az örömtől. Szinte elszégyelte magát, körülnézett:

- Nincs-e itt valaki?

Egyedül voltak. Az öreg leült:

- Fáradt vagyok, most érkeztem, megállás nélkül jöttem.

- Nem volt még otthon?

- Nem, nem is akarok elmenni. Nem akarom, hogy Io lásson; nem akarom, hogy ittlétemet megtudja.

- Valami baj van?

- Nincs. Csak egy kis dolgom van itt az orvosoknál: egy gazdag beteget hoztam föl, a ki örült. Poklot, én vagyok magam az, minek hazudjak, egy iszonyu és kegyetlen idegbetegség gyötör. Képzeld el, ily örültséget: hallucinálok, a te papkisasszonyod beszélget hozzám. A mig egyik paraszttól a másikig megyek egyedül, az élő sövény megmozdul és ő beszél ki a levelek közül. Az alakját nem látom, csak hangját hallom.

- Milyeneket beszél? kérde Balassa Imre egy kissé szórakozottan, a manzsettáját keresve az íróasztalon.

- Ilyeneket: Engedelmet doktor bácsi, de az élethez nekem jogom van. Oly szép az élet; nincs más, csak egy. És ön elvette az enyémet, elvette. Miért tette, miért tette?

Megmérgezett! Miért?

Suttogva és reszketve ejtette ki az utolsó szót. Egy kissé komikusan hatott az összegörbödött alakjával, Balassa Imre mégis megrettent:

- De hisz ez örület! mondá halkán, körülnézve, hogy nincs-e még itt valaki.

- Ez igaz; mondá Bannai doktor csendesen.

Sötét volt a nagy hivatalos helyiségben, egyetlen gázláng égett a két férfi fölött, de világosságból csak halott halvány arcaikra jutott. A testük sötétben, két sápadt fej, két kimeredt szempár beszélgetett egymással.

- Igaz. A leány igazat mond: megmérgeztem! szólalt meg az öreg, hévvel, hangosan.

- Megmérgezte!? Ostobaság - talán nem gyógyította jól, ha nem tudta jobban! Ebbe belebetegedni, borzasztó. A szegénykének meg kellett halnia, el volt végezve, megiratott!

A vő mélyen apósa szemeibe nézett, kereste benne az örültséget; megfogta kezét, vigasztalta, le akarta csillapítani. Az meg félrefordította a fejét.

- Ne nézz rám, különben azt kell hinnem, hogy csakugyan örült vagyok. De biztosan tudom, hogy nem vagyok az, bizonyosan tudom, hogy mit tettem. Becsületszavamra mondom neked,

hidd el, a mit mondok. Iszonyu, hogy elmondom, tulajdonképpen ez is egy nagy gazság, de mégis elmondom. Közölnöm kell valakivel, különben kiorditom a világba, mindenki számára. Oktalanság, bűn, hogy éppen neked mondom el, éppen neked nem szabadna elmondanom, de a mikor te vagy az egyedüli, a ki el nem árulsz. De hátha elárulsz, reménykedem abban, hátha elárulsz mégis. Jó volna a dologgal végezni egyszerre, és éppen általad. De ha úgy lehetne végezni a dologgal, hogy Io kimaradjon a végezetből. Őt ne érintse, ő ne tudja, ha el lehetne altatni arra az időre...

A sárga ember megtörülte a homlokát a nagy, fehér virágos, sárga kendőjével; lélekzetet vett, pihent:

- Várj, minden egyszerre tolul az eszembe, a számra. Meghizok abban az élvezetben, a mit nekem most ez a beszéd szerez. Ne félj tőlem: ne izgasd föl magad: ijesztő az arcod, pedig nem is hiszed, a mit mondok. Még mindig bolondnak tartol és ez nem bizonyít rossz, csak felületes megfigyelőképességre. Magam is tudom, hogy a látszat ez. Magam is gondoltam, hogy feladom az egész machinációm és mint valami penzióba, behelyeztetem magam a Lipótmezőre. Egészen jól fogok ott éldelegélni, gond nélkül, kártyázgatva a fiatal kollégákkal, vacsorálgatva a főorvosokkal, a kik velem együtt jártak a klinikára. Néha, a tekintély kedvéért pofonvágnék egy ápolót, pozicióm érdekében dühöngnék egy cseppet, hogy ki ne dobjanak. Nem is rossz mód, mert titeket sem alterálna valami különösen. Hát megőrültem, hát ez nálam okosabb és fiatalabb emberrel is megesett már. Néha láthatnálak benneteket, sőt láthatnám az unokáimat is. Mily szép kert van oda át, kertészkedhetnék, élhetnék végre az igaz hivatásomnak. Hanem...

- Hanem! visszhangozta akaratlanul Balassa Imre.

- Hanem nem vagyok örült, oly tiszta és ép az elmém, hogy még csak reménységem sincs a megőrülésre. Ha van igazság, minden, a mit mondok: igaz. Hallgass ide és ne tedd magadat nevetségessé előtted, a pszichiátert játszván.

A papkisasszonyt megöltem. A leghatározottabban, a legegyszerűbben. Cselekedtem pedig ezt egy fontos és egy mellékokból.

A fontos ok hazugságnak látszik és ti, a kik nem állotok természettudományi alapon, meg sem is értitek. Egy nagy törvény érvényesülését segitettem elő, a mikor china helyett arzenikumot adtam neki, a mikor megöltem. De nem részletezem előtted a fő-indító okomat, nem fogod elfogadni úgy sem.

A mellékokról azonban szükséges egyet mást elmondani. Ioért történt. Ioért, hogy boldog legyen. Van hozzá joga, vagy nincs? Igazam van, vagy nincs?

Imre eleresztette a Bannai kezét és hátrafordult, alakja a sötétbe vészett. Hangja hallatszott csak.

- Ez iszonyu, meg kell örülni, meg kell örülni!

A sárga ember utána ment a sötétségbe:

- Ha van rá talentuma az embernek, megcselekszi, ha nincs: minden hiába. A nehéz dolgon most már átestünk, tudod, hogy mi történt. Éppen ez a fő, hogy tudjad. Ezzel be kellett számolnom neked.

Rajtad áll, miképpen használd ezt a számadást. Magadnak tartod, privát használatra? Átadod illetékes helyre? Talán leg is jobb volna publikálni! Akkor át kell esnünk egy nagy dolgon, az exhumáción.

Tudod-e mi az az exhumáció? A kis papleányt kiemelik a koporsójából.

A sárga ember hangja elfult; kifáradt a melle. Leült és sanda szemmel követte a szobában föl és alá járkáló Balassa Imre alakját.

- Szeretném tudni, szólalt meg a pihenő után, nagyon szeretném tudni, hogy milyen vélemény-nyel vagy ebben a dologban? Mit érzel? Gyülölsz-e, mert megfosztottalak a menyasszonyodtól, vagy imádsz, mert olyan feleséget adtam neked, a ki a világ első asszonya. Igaz, hogy immoralis cselekedet után adhattam csak neked, de te erkölcsös maradtál mindvégiglen. Néked semmi közöd ahhoz, a mit én tettem; te becsületes maradtál. Ha élve marad: szavadhoz hiven elveszed, bár nem vágyakozol utána igaz szívvvel, bár minden vágyaddal, minden véred- del másra vágyakozol. Mért halt meg, mért ölték meg, mért hagyta magát gyep alá tenni? Te tisztán állasz, te és Io olyan tisztán álltok, hogy semmit sem kell törődnötök egy vén bolond- dal, a ki véletlen atyafiságban van veletek. Vagytok ti felelősek értem? Ha még a gyerme- ketek lennék, nemzettetek, formáltatok, neveltetek volna, de az apátok vagyok és soha nem volt arra módotok, hogy befolyást gyakoroljatok rám!

Megint kifáradt, pihent. Balassa Imre megállt előtte:

- Mondja, hogy mindez hazugság, kegyelmezzen nekem!

Az öreg ingerült lett:

- Ostoba ember! Hát miért hazudnám ezt neked!

Olyan volt ez a hang, hogy nem lehetett többé kételkedni abban, a mit az öreg mondott. Igaz volt, biztos igazság. Egészen világos volt előtte, hogy az ő kis kálvinista szentjét megölték. Megölték ő miatta: Io miatt. Ime, fehér holtteste végigfekszik az ágyukon, közöttük. Helyet kíván magának mellettük, elválasztja őket. És mit ér, ha ezt nem látja senki, ha ő látja, érzi, borzong tőle.

- Szegény kis teremtés, szegény kis ártatlan! tört ki végre Balassa Imréből zavaros kontemp- lációjának eredménye. Fuldokló hangon ismételte:

- Szegény kis teremtés, kinek vétettél?!

Az orvos föltette kalapját, indult az ajtó felé.

- Megyek! mondá, isten veled: szervusz. Kinyitotta az ajtót, majd újra becsukta, visszajött:

- Ha úgy gondolod, hogy szolgálatot teszek nektek hirtelen halálommal: parancsolj velem. Mondd meg most, vagy sürgönyözzél; negyvennyolc óra alatt végeztem. De remélem, belátod ennek a szükségtelenségét. Az én szervezetem husz évig igen tisztessen szolgál, oktalanság, sőt jogtalanság lenne megfosztani a működés örömétől. Ha más véleményen vagy, csak mondd ki bátran.

Csak egyet kötök ki, azt, hogy Io ne tudja meg, mért csuktam be a boltot. Gondold meg, hogy ezt neki nem szabad megtudnia. Különben ez inkább érdekedben áll neked, mint nekem. Hogy miért, azt te épp úgy tudod, mint én.

Elhagy abban a pillanatban. Átengedi helyét a halottnak. Utálattal és félelemmel hagyja el a - fölfogása szerint - bitorolt helyet. És mit fog tenni aztán?

- Mit? - szólt közbe Balassa Imre, hangosan gondolkozván.

- Azt, hogy mellém áll. Eljön velem a börtönbe is! Ő velem jön! Ismerem!

Remegett a fölindulástól, nem volt ereje többet beszélni. Elment, kisompolygott, összetör- tebben, mint a hogy jött. Imre látta, a mikor kiment, hallotta tapogató lépéseit a sötét folyosón és mégis itt látta maga előtt ragyogni a fantasztikus sárga homlokot.

Összeszorította fogait; szeretett volna neki rohanni a látománynak és szétzuzni. Fölordított a kintől és dühtől és fölocsudott ettől a rendkívüli emóciójától. Az órára nézett: tiz felé járt az idő. Rohant haza.

Io a kapuban várta együtt a cseléddel. A hideg kilelte attól való féltében, hogy az urának valami baja esett. Megtapogatta, nem akarta elhinni; hogy nincs semmi baja. A mikor oszt meggyőződött, hogy testi épségében nem esett kár, oly kitörő vidámság fogta el, hogy észre se vette férje szokatlanul szótlan voltát. Ilyenkor különben se beszélgettek valami sokat, összebujtak és elaludtak az egymás karjaiban.

A férfi ezen az estén kibontakozott az asszony karjaiból, átment a másik szobába.

XII.

- Engedjen, kedves. Dolgozni is kell, nem lehet csókolózni mindig. Maga azt hiszi, hogy az élet egy nagy csók és hogy én egy királyfi vagyok, a kinek semmi egyéb dolga nincs, mint szeretni. Bizony, az élet nem egy tüzes csók, hanem egy mérges harapás!

Io bámulva nézett föl az ő oly hirtelen bölccsé vált férjére. Megrémült, de egyszersmind gyönyörködtette is ez a filozófus beszéd. Lehajtotta fejét az ura vállára, lábait pedig rátette annak térdére:

- Olyan szépen beszélsz most, úgy szeretlek hallgatni, beszélj tovább ilyenekről. Egy kissé félek tőled, de ez roppant jó. Tulajdonképpen olyan szépen beszélsz, hogy nem is értelek. Miért haragszol reám, mit vétettem?

- Te semmit, hanem az élet olyan kegyetlen!

Io elkacagta magát, fölugrott, úgy nevetett. De látva, hogy az ura nem nevet vele és hogy az arca még mindig komor, maga is elkomorodott:

- Igaz, szólt remegő hangon, nagyon sok éhes, szegény és beteg ember van a világon. Különösen itt látom őket, a mikor a piacra megyek. Szeretnék segíteni rajtuk, de én csak asszony vagyok; miért nem beszéltek végre össze ti férfiak és mért nem hozzátok rendbe a dolgokat!?

Balassa Imre elmosolyodott egy pillanatra, de aztán újra komoly lett. Mintha véteknek tartotta volna a mosolygást és bűnnek a csókot, úgy viselte magát. Korán ment el hazulról, későn jött haza és otthon mindig dolga volt:

- Jóéjszakát; ma megint rajzolni muszáj az egész éjszakán át. Élni kell!

Rögtön, minden habozás nélkül, szeparálta magát attól, a kivel össze volt forrva. Érezte, hogy ezt meg kell cselekednie, de hogy mi lesz a vége: arról sejtelve se volt. Arra azonban ügyelt, hogy Io ne gyanakodjék, ne kutasson az okai után.

Egyszer-egyszer, a mikor nagyon szomorúnak látta az asszonyt, homlokon csókolta és tovább ment, tovább menekült.

Io nem állt elébe, nézte. Az első napokban könnyedén vette a dolgot, azt hitte, hogy az urának csakugyan szorgos és sürgős dolga van. Lábujjhegyen járt, a cselédet megkérte, hogy csendesen nevéssen rajta, ha valamit visszásan tesz a ház körül. De ez a munkálkodás és még inkább a rossz kedv nagyon is sokáig tartott. Elvesztette türelmét és sirt egyet-egyet.

De könnyei hamar fölszáradtak, mert állandóan rosszat gondolni nem tudott. Néha azt is elképzelte, hogy ennek így kell lenni és végre az is boldogság, ha vele együtt lehet, egy levegőt szivhat. Az, hogy az ura nem szereti többé, csak egy-egy pillanatra jutott eszébe. Ilyenkor nem szánta volna megölni az urát is, magát is. Volt olyan momentuma is, a mikor homlokát erővel összeráncolva, szemeit megerőltetve, belé akart tekinteni az előtte ismeretlen világi életbe, a mely megadná neki a szükséges magyarázatot. Egyszer meg föltámadt benne a kis természettudós és megállapította, hogy a férfiak mind ilyenek: megunják az asszonyt bizonyos idő múltán, a szívükben azért szeretik tovább.

A legboldogabb pillanatai azok voltak, a mikor azt hitte, hogy Imre csak játszik vele, csak játszsza az unottat és hogy boldogtalanabb, mint ő. Fölébredt benne az asszonyi dac:

- Majd meglátjuk, ki fárad el hamarabb! - gondolta magában és durcás képeket vágott. Azonban elérkezettnek látta az időt, hogy leskelődjék.

A második hónapja mult már, hogy így éltek egymás mellett és egymás nélkül. Esti tíz órakor jóéjszakát kívántak egymásnak. Imre bevonult szobájába dolgozni, Io lefeküdt és nyomban elfujta a gyertyát. Két hónapig tudta türtőztetni magát, hogy föl ne keljen és meg ne lesse, mint dolgozik az ura, hogy ül az asztalnál, milyen az arca, nem ásít-e, nem fázik-e? A kiállhatatlan, az édes?

Tizenkettőig várt, aztán a sötétben oda lopózkodott az üvegajtóhoz.

A füstölő lámpa alatt, karjára hajtott fejjel aludt Balassa Imre. Vagy talán nem aludt, csak kifáradt és pihent.

Io az ajtóban várta, míg újra fölemeli fejét: látni akarta arcát mindenáron és elhatározta, hogy addig meg nem mozdul leskelődő helyéről, a míg férje föl nem ébred. Hajnalig kellett várnia; a petroleum is csaknem kiégett már a lámpájából, a mikor Imre megmozdult, fölemelte fejét, fölkel. Io reszketve leste minden mozdulatát és torkába sirás szorult, a mikor az ő közönségesen vidám kis ura megváltozott, rémült arcát látta. Be akart szaladni hozzá, körülfogni, megölelni, halálra sirni magát a nyaka alatt, de nem volt bátorsága hozzá.

Igy lesekedett tovább napokig és látta, hogy Imre asztalánál, jórészt álmatlanul és mindig munkátlanul tölti az egész éjszakát. Miért virraszt, nem tudta megérteni? Vele virrasztott, reszketve a gondolattól, hogy rajtakapja a leskelődésen és kimerülve a folytonos küzködésben, hogy bemenjen-e hozzá, vagy nem, szóljon-e, vagy nem?

Belébetegedtek mindketten ebbe a fantasztikus és oktalan éjjeli életbe, az álmatlanság, a vágyakozásukon való örökös erőszaktétel úgy megviselte őket, mint valami állandó nagy láz. És egyszer-egyszer, a mikor elfeledkeztek magukról, ijedten, forró részvéttel, egészen elágyulva vizsgálták egymást, szóvá is tették az állapotukat, de száraz, erőltetett, közönyös hangon.

Végre is Io nem bírta tovább türtőztetni magát, irt apjának. Megirt mindent, kétségbeesését, reményeit, és azzal zárta levelét, hogy „mindennek vége van”.

Forduló postával megkapta a választ. Az öreg röviden, csak ezt írta:

„Nincs vége semminek. Megyek föl és mindent rendbehozok; *igazságot fogok szolgáltatni*”.

Igazságot fog szolgáltatni? Nem értette apja e mondását és megbánta, hogy irt. Neki, egyedül neki magának szabad itt kutatni az igazságot, csak ő nyomozhatja ki azt a hideg, fekete titkot, mely közéjük férközött, hogy megfagyaszsa, megölje, örökre elválaszsa kettőjüket egymástól.

Elhatározta, hogy oda lép urához, megfogja a kezét, belenéz a szemébe és szól:

- Ha nem szeretsz többé, üzz el, de ne kínozz, ne kínozz!

Százszor is elismételte magában ezt a kérdést; két napig csak ez az egypár szó zugott a fülében, a míg ereje támadt fölkelni ágyában és a sötétben oda botorkálni az ajtóhoz. Imre most nem ült az asztalnál. Lámpáját is eloltotta már, talán aludt is.

Alig tudott lélegzeni, reszketve tapogatódzott, míg ahhoz a diványhoz ért, a hol férje felöltözve feküdt. Megérintette a kezével:

- Én vagyok, Imre, én... susogta.

A férfi felelet helyett magához ölelte, a hogy csak bírta. Aztán - alig egy pillanat múlva - eleresztette:

- Menj innen, menj ki innen! mondá hangosan.

Az asszony nem eresztette el, a nyakába kapaszkodott.

- Nem, nem megyek el. Szeretlek, akarom, hogy szeress, tudom, hogy szeretsz! Miért kinozol hát? Ne kinozz, verj meg, üzz el inkább! ölj meg, mért nem teszed? Bánj velem kegyetlenül, de ne így! Emeld föl az öklöd és zúzz szét, hozok egy kést, mersed ketté a nyakamat, de...

Beszéde zokogásba fult, nem lehetett többé megérteni.

Egymás mellett ültek a diványon; lecsüggesztett fővel, merően maguk elé nézve az áthathatlan sötétségbe.

Az asszony csöndes sirdogálása hallatszott az éjszakában.

- Mért sirsz te, hiszen te nem tudsz semmit, semmit, semmit... mondá a férfi olyan csüggedt hangon, a mely belemarkolt az Io szívébe és olyan fájdalmat szerzett neki, hogy zokogása egyszerre elállt.

Reávetette magát urára, egyszerre a nyakába akaszkodott, forró nyitott ajkával - mint egy macska a kölykét - végigsimitotta az ura hideg arcát:

- Hát te mit tudsz, mondd meg nekem, mit tudsz? Csak nekem mondd meg, a te kis macskádnak, senkinek másnak! sugta a fülébe, kéjes hizelgéssel és nyögő sirással apró csókokat hintvén minden szava közben.

A férj hagyta magát csókolni és nem felelt. Nem tolta el többé magától, sőt a fejét is felé fordította, gyöngéden meg is ölelte, de nem szólt, mintha maga előtt is el akarná tagadni ez édes fájdalmas, tilos ölelkezésüket.

Io is elhallgatott, szívét elárasztotta az édes meleg és elkábulva élvezte férjének megújodott gyöngédségét. És fölsikoltott örömeiben, a mikor ott egymás mellett ülve az éjszakában, férjének eszébe jutott egy tőle eredő csókolózási mód, a mikor szemét szorította szemére, gyöngéden, majd erősebben, oly intenzíven végül, hogy szemeik oly tüzesek lettek, mint két csókolódzó, forró ajak.

Egy vérmes, rövid kacagás hallatszott az éjszakában; asszonynevetés; fényesség a sötétben.

- Ne neved! mondá Imre elfuló hangon, dühös csóközönnel fojtva el az Io kacagását. - Ne neved, mert megöllek! gyűlöletes nekem, mert így imádlak. Ugy kellene, hogy utáljalak és reszketek érted. Inkább haljak meg én, te, muljon el minden, de maga az enyém. Fázom tőled és szeretném az arcomat bebörtönözni a hajadba. El kellene rugdalnod magadtól, mert úgy szeretlek és nekem el kellene rugnom magamtól téged, mert így szeretsz. Bűn, bűn, bűn, hogy egymáshoz érünk. Simulj hozzám szorosan, erősen, erősebben, még tudok lélegzeni, úgy, hogy ne tudjak!... Ugy, hogy meghaljak, úgy, hogy meghaljunk mind a ketten.

- Akarsz-e velem?

- Akarok veled!

- Mikor?

- Most, ha te akarsz.

Eleresztették egymást, reszketve néztek egymásra, az egymás szemét látták villogni az éjszakában.

- Tudod-e, mondá a férj, hogy nekünk nem szabad élni?

- Tudom.

- Tudod? ki mondta neked?

- Te, és érzem.

- Tudod-e, hogy mi értünk meghalt valaki?
- Ki?
- Az első menyasszonyom.
- Tudom, de te engem szerettél.
- Téged mindig, senki más. És neki ezért kellett meghalnia. Azért, hogy mi egymáséi lehessünk, megölték.
- Megölték? Ki?
- Az apád!
- Megölte?
- Megmérgezte!
- Ki mondja?
- Apád.
- Kinek?
- Nekem, elárulta, nem bírta tovább, itt volt és megmondta.

Mint a villám, úgy cikáztak a kérdések és feleletek az éjszakában. Valami titokzatos világosság áradt el körülöttük, látták egymást a sötétségben. Rettegtek az egymás látásától és összefogódzkodtak, védelmet keresve egymásban, egymás ellen. A szívük tele volt szerelemmel, de a szemük előtt egy halvány, hideg leányfej fehérlett, a pap-leány szomorú fantomja.

Reggel lett; fáztak.

Ugy érezték, mintha valami bünt követtek volna el az által, hogy intimek voltak egymáshoz. Kéz kézben, kölcsönösen kerülték egymás tekintetét.

- Mit fogunk tenni? kérdezte a férfi.

Ezentúl, hol hangosan, hol elhallgatva, ez a kérdés lebegett ajkaikon valahányszor csak látták egymást. Választ kerestek, de nem találtak. Titkon reménykedtek a megoldásban, de egyelőre nem leltek valami tisztos kibuvóra sem.

XIII.

A pap-kisasszony fantomja, szerelmük áldozatának emléke, elválasztotta őket egymástól, de egyszersmind forró - mert tilosnak, bűnösnek tetsző - vágyakozást keltett bennünk, a melyet oly nehéz volt elviselniök, mint az itatra való szomjuságot, hév juliusi napon. Csaknem az eszüket vesztették bele, és öntudatuk tényleg nem volt teljes, a mikor az egymás karjaiba menekültek.

Io egy kissé féltékeny volt ilyenkor a halottra:

- Te szeretted őt, mondd meg, ha szeretted, nem haragszom! mondá szomoruan.

Imre hallgatott; az asszony sürgette.

- Nem, nem! szólt végre a férfi sugva. Igazolta magát és apróra elbeszélte, hogy került a szegény papleányhoz:

- Tanultam, zárkózottan éltem, talán az első tisztességes leány volt, a kit megismertem.

Meghatott, szerettem volna szeretni, örökre boldogtalan lettem volna vele!

Máskor meg, különösen hajnal felé már, úgy beszélt a kis martirról, mintha azóta, mióta érette martiromságot szenvedett, csakugyan szerelmes volna bele.

- Most gyakran látom, álmodom róla, de ébren is, különösen a hivatalban. Bánatosan, édesen, alázatosan néz rám. Olyan jó volt hozzám; azt hiszem a legjobb teremtés volt, a ki csak élt e világon. Belebetegedett abba, hogy késtem; nem bírta elviselni, hogy napokig nem látott.

Soha sem szeretett, soha nem is fog szeretni engem úgy ember, mint a hogy ő szeretett!

Maga a tény, a mérgezés, a sárga ember gyilkossága alig került szóba. Néven nem nevezték sohasem, a mit cselekedett, Io hozakodott vele elő egyszer:

- Én azért szeretem apámat, talán, ha lehet még jobban szeretem.

- A miért ölt?

- A miért ölt.

- De hisz akkor én tőled is félek!

És a férj némi félelemmel tekintett asszonyára. De annál több tüzzel ölelte aztán magához. Még csak ez kellett, hogy Io önkényt apja büntársává tegye magát. Most már úgy közeledett hozzá, mintha a legrettenetesebb házasságtörést követné el vele, - feleségével. Sőt gyakorta azt is megforgatta elméjében, hogy nem büntárs-e ilymódon ő is? Néha úgy érezte, hogy csakugyan az. Ilyenkor erős kísértésbe jött, hogy a világi bíróság elé álljon, eláruljon mindent, szeretett volna a börtönbe kerülni és vesztőhelyre juttatni azt, a ki érettük élt.

Volt rá eset, hogy Ionak meg is mondta:

- Így ez nem tarthat, kell, hogy igazság legyen. Apád álljon a bírák elé és vegye el az ő büntetését és mi...

- És mi?

- Menjünk el egymástól, te délre, én északra, ne lássuk egymást soha többé!

Minduntalan bucsuztak egymástól és minduntalan visszatértek egymáshoz.

- Nem bánom, menj el hozzá, ha őt jobban szereted! szólt az asszony olyankor, ha a férj egészen ellágyulva emlékezett vissza a kis áldozatra.

Most már oda jutottak, hogy kis lakásukba, harmadiknak, állandóan beköltözött a fehér leány. Io vetélytársat látott benne nem egyszer, Imre pedig egy elérhetetlen, megközelíthetetlen kedvest. De mindezek a képzelgések nem hatalmasodtak el rajtuk végképp, ha együtt voltak, erősnek érezték magukat. Elbeszéltek egymásnak látomásaikat, lelkük legkisebb emóciójáról is számot adtak hiven. Végre is szinte gyönyörűségük volt abban, hogy nem támadt egyetlen gondolatuk sem, a melyet el ne mondtak volna. A szerelmes hetek hévsége öntötte el őket állandó didergésük közepette; ilyen intimitásban nem voltak az első napokban sem. Olyan boldogok voltak és boldogságuk annyira szeparálta őket az emberektől, hogy egyszer-egyszer, fölocsudva, a mint a körülöttük élő világot megpillantották: meglepődtek és megrémültek. És rettegni kezdtek attól, hogy ez a világ középük férközik, megtudja titkukat és elválasztja őket.

- Nem szabad megtudni senkinek, senkinek! mondá Io.

- Meg kell mondani; úgy érzem, hogy ez kötelesség: érzem, hogy összeroskadok a titok terhe alatt. Hadd tudják meg az emberek; teljék be az igazság! mondá Imre azokban a pillanatokban, a mikor egyedül volt, a mikor lelkében elpetyhüdve, testében megszibbadva, ölében tartotta feleségét, de nem látta, nem érezte azt maga mellett még sem.

Voltak esetek, a mikor megegyeztek ebben. Ionak is úgy tetszett, mintha igazságot, okvetlen igazságot kellene szolgáltatni Hófehérekének. De hogyan? Ő is sajnálta, ő is siratta nem egyszer és voltak olyan pillanatai is, a mikor gyűlölte magát, mert ő miatta kellett e szegény, jó leánynak elpusztulnia.

De soha, egy pillanatra se jutott eszébe vádolni apját. Nem félt tőle, nem kárhoztatta és nem gondolt annak a lehetőségére sem, hogy azt fölálldozza. És hiába tett férje célzásokat, hiába beszélt világosan arról, hogy itt annak kellene cselekednie, a ki „cselekedett”, nem értette meg, mit akar ezzel mondani. Valami vádfélét mégis kiérezett e beszédekből és egészen elhalványodva, a fölindulástól remegve kiáltá:

- Nem ő, mi vagyunk a gyilkosok, mi ketten!

Szeretettel teli leveleket irt apjának. Megírta legelsőbbben is, hogy nincs már semmi baj, tréfa volt, nem is volt. Az öreg nehezen nyugodott meg, fenyegetődött, hogy jön és „igazságot szolgáltat”.

Most már értette, hogy mit jelent ez igazságszolgáltatás és remegett tőle.

- Nem akarom, hogy apámnak valami baja legyen, egyszerűen nem akarom. Ha valami baja támadna, nem tudnék veled lenni többé egy percre sem! mondá Io fenyegetőleg, majd hizelgően.

- Ne feledd, a mit mondtam! szólt férje után, a mikor a hivatalába ment. És folyton az órát nézte, a míg az haza nem jött.

Nem köszönt neki vissza; nem engedte, hogy megcsókolja kezét, kémlelődvé nézett rája:

- Történt valami?

A válasz rendesen az volt, hogy „nem!”

Rögtön megnyugodott, hizelegve fonta karját férje nyakára:

- Nem akarom, hogy arról beszéljünk; esküdjél meg, hogy nem beszélünk róla többet. Miért rontanók meg az életünket; így mind a ketten betegek leszünk. Érdemes-e, hogy elpusztuljunk? Hisz az egész nem is igaz.

A közönséges asszonyi praktikával „ki akarta beszélni”, ki akarta pusztítani férje és a maga lelkéből a Hófehérke egész történetét.

- Örültség az egész; nem igaz, nem igaz!

Két napig nem is beszéltek az ő titkukról. A pihenő után azonban lázbetegen várta haza férjét Io.

- Mi történt? Megtörtént?! kiáltotta elébe, a mikor az délórán belépett.

- Meg! felelte Balassa Imre tiszta hangon.

Még egy napig voltak együtt. Ezen a napon, ezen az utolsó napon nagyon keveset beszéltek egymással, Io megkérdezte négyszer is:

- Tehát ő jelentette föl magát?

Merően, vizsga szemmel nézett férjére. Végül hozzátette a kérdéshez:

- Neked nincs semmi részed benne, hogy így történt? Mondd, hogy nincs, adj kezet.

Ez a kézfogás volt a bucsuzásuk. Másnap délben a férj ott találta az ebédlő asztalán bucsuzó irását, mindössze ezt:

„Börtönben van, ő az én apám, én vele vagyok; vele akarok lenni. Magát nagyon, nagyon szerettem!”

Az asztal meg volt terítve, a cseléd behozta a levest:

- A nagysága izeni, hogy csak tessék ebédelni nála nélkül.

Balassa Imre még egyszer elolvasta a nagy betűs levelet és csak most vette észre a post-scriptumot:

„Vigyázzon a holmijára, hogy szét ne lopkodja Mari, mert meggyőződtem, hogy nagy zshivány!”

Az exhumáció

A korcsmáros tudván, hogy exhumáció lesz és sok finom urak jönnek ki ez alkalomból Tardra, egy hordó dupla-márciusi sört hozatott egyenesen Kolozsvárról. Jeget is kért kölcsön, azzal behütötte. Egészen jól számított, az exhumálás napján fullasztó és vakító hőség támadt és az urak, mielőtt nekiindultak volna nagy munkájuknak, mint igazi városi emberek, betértek hozzá egy „snitt”-re.

A korcsmáros, a lakó, helyesebben az alvó szobájában terített nekik. A magasra vetett zöld takaros ágyak, a földes-szoba szaga, a zsidó családi emlékek a falon: egy kissé alterálták, de a jó hűvös levegő és a jéghideg ital kibékítette őket.

Déli egy órára rendelték ki a községbeli hivatalos embereket, a sirásokat és így legelsőbbben is azzal kellett tisztába jönniük, hogy megebédelhetnek-e addig vagy se?

A kövér és jómodu járásorvos indítványára elhatározták, hogy nem mennek ki üres gyomorral a temetőbe. A vizsgálóbíró, mint gyomor-katharusos ember, jobbnak tartotta volna, ha csak a dolgok rendbehozása után étkeznek. A megyei főorvos döntött, kollégájának pártjára állott azzal, hogy:

- Legalább az ebéd alatt megbeszélhetjük a megbeszélni valókat!

Megbeszélték. Az orvosok kinyilatkoztatták, hogy orvos kollégájuk a gyilkossággal vádolta magát: egyszerűen örült. A mit vall, az örület, megvan a legkisebb orvosi tankönyvben, hogy az.

A főorvos Meynert bécsi professzorra és Charcotra hivatkozott, a járásorvos helyeselte a mit mond és reá, valamint ama számtalan kollégájára utalt, a kikkel együtt szokott sörözni.

- De miért kívánja az exhumációt? vette közbe a vizsgálóbíró.

- Épp ez bizonyítja, hogy örült, minden örült az exhumációt szokta kívánni! - jegyezte meg nagy mohósággal a járásorvos.

A megyei főfizikus helybenhagyta a mondást, pusztán második részét igazította helyre:

- Nem lehet azt mondani, hogy minden örült kívánja ezt.

- De az ilyenek kívánják.

A vizsgálóbíró nézte őket, a mint a marhahúst nagy deliciával sózták, paprikázták, a higiénia-hoz értő emberek módjára, apró darabokra vágta össze és úgy eszegették.

Évődött velök:

- Természetesnek találom, hogy önök mint orvosok, kollégájukról nem akarják elhinni, hogy visszaélt hatalmával. Értem azt is, hogy perhorreskálják annak még a gondolatát is, miszerint közel vagy távol egy orvos gyilkosság bűnével vádoltassék. Az ostoba nép ebből konzekvenciákat, önökre nézve zsenáns következtetéseket vonna!

Roppant hevesen tiltakoztak a vizsgálóbíró fölfogása ellen; az evést is abbahagyták. A főorvos kis fia, a kit az utazás kedvéért apja magával hozott, félve nézett a vizsgálóbíróra, attól tartott, hogy még őket is bajba keríti. De megnyugodott, látván, hogy apja is, a pohos doktor is, ugyancsak bátran viselik magukat. Rátámadtak a vizsgálóbíróra, hogy olyan dolgokba avatkozik, a melyhez sem joga, sem szakértelme nincs.

- Különben is látni fogjuk a hullát, lássuk a hullát! mondá a főorvos olyan hangon, mintha képesnek érezte volna magát, hogy egy éven túl álló halottba egy fuvással lelket teremtsen.

A járásorvos azonban savanyu képet vágott, a maga részéről szerette volna az egész exhumációt, mint sürgősséget meg se cselekedni. Kétségbeesve vakarta a nagy fejét, félt a melegtől, a régi halott fölboncolásától. A borbélyt ugyan elhozta a durvább munkára, de a törvényszéki orvost is helyettesítvén, okvetlen hozzá kellett nyulni a „kadaverhez”.

Szidta a meleget, de különösen szidta megőrült kollégáját és ebben nemcsak a főorvos, hanem a vizsgálóbíró is egy véleményen volt vele. A roppant hőség miatt csak lassan-lassan bocsátkoztak ki a napvilágra. A korcsma kapuja előtt már várt rájuk a bíró és az esküdt, a kiket valamennyien minden nagyobb ok nélkül leszidván, ráültek a rossz bodzafaszekerekre.

Fehér porfelhő burkolta be valamennyiüket, nem is igen látták egymást, nem is igen beszélgettek egymással, csak a mikor kiértek a temetőbe.

Föllélegzettek, fujtak, dühöngtek. A járásorvos nagy ünnepiséggel vette ki szivartárcáját és megkínálta szivarral a férfiakat, még a tiszteletest is, a ki úgy állott ott, mint egy testében-lelkében megbénult öreg ember, a kinek semmi köze az egészhez, de megparancsolták neki, hogy itt álljon és nézze az exhumációt, hát itt állott és nézte.

Mindannyian rágyújtottak, a pohos orvos ugyancsak füstölt, az öreg pap szintén szájába tette a szivart. A vizsgálóbíró konyakot kért a főorvostól. A borbély élvezte a finom szivart és a hegyoldalba vágott temető kies és regényes fekvéséről emlékezett meg. Csak azt sajnálta, hogy sem ciprusokat, sem fűzfákat nem ültetett a lakosság és hogy a nap csaknem pörére pörzsölte le a sirokat.

Kabócák, szöcskék, sáskák, tücskök és mindenféle szálló-ugráló bogarak nyüzsgöttek a lábaik alatt és ezért is a bírónak kellett kikapnia.

- Mozogni sem lehet a bestiáktól! kergettesse el őket! mondá a főorvos. Az esküdt és a kisbíró nyomban irtó hadjáratot indított ellenük, olyan lármát csapván, hogy észre se vették, a mikor az elkorhadt koporsó kint volt a salétromos földön.

A vizsgálóbíró ivott egy pohár konyakot, aztán bemártotta tollát a kisbíró által tartott téntába. A járásorvos elszántan kommandírozott:

- Borbély ur, munkára.

A borbély egy gyenge emeléssel kinyitotta a koporsót. Valamennyien hátráltak egypár lépést. Csak a pap maradt a helyén. Majd a míg az exhumáló bizottság ösztönszerűleg félrenézett, mint egy gép előrelépett és lehajolt leánya hullája fölé.

Mindannyian az öregre néztek; mosolygott. Megdőbbentek, de valami rájuk parancsolt, hogy hirtelen köréje gyűljenek. Most már mindannyian letekintettek a koporsóba.

Salétromos földből támadt siri ágyán feküdt Hófehérke. Ugy kellett volna, hogy ne legyen már belőle más, csak az, a mi irtózat. És ott volt a leány épen, egészen, féhéren. Arcára, kezére, ruhájára, egész alakjára a salétrom ezüstje vont fátyolt. Szép volt, kedves volt, mosolygott.

Az exhumálók föllélegzettek.

- Gyönyörű! mondá a vizsgálóbíró.

A főorvos halkán szólott:

- Első ilyen esetem.

A járásorvos pedig odahajlott a vizsgálóbíró füléhez:

- Hát lehet itt mérgezés, lehet itt?!

Nem mertek hozzányulni a holttesthez, körülvették, bámulták. Csak a borbély nyulkált föléje, de a járásorvos hamarosan megintette:

- Önnek nincs joga hozzányulni. Majd ha a főorvos ur mondja, ha én mondom!

A bizottság segédszemélyzete kezdett először nyugtalankodni; szerették volna tudni már, hogy csakugyan megmérgezték-e a leányt és hogy lesz-e akasztás.

- Itt minden rendben van! Ily ép hulla mellett a mérgezés esete absolute ki van zárva, mondá ki a főorvos a határozatot, erős tenorbariton, megváltoztatott és ellenmondást nem tűrő hangon.

- Rendetlenség nincs! ismételte a járásorvos gögösen.

A vizsgálóbíró nem kételkedett többé és kérte a szakértőket, mondják tollba az ő föllebbezhetlen véleményüket.

Mind a két doktor köhögött; a főorvos rövidebb ideig, hamarosan készen volt a szakvéleménynyel és diktálta úgy, mintha jó eleve megtanulta volna:

„A hulla oly föltűnően ép, hogy a mérgezés, mint halálok, egyszerűen ki van zárva: továbbá...

- Röviden, lehető tömören, sugta a vizsgálóbíró, a kinek vékony lábszárain az éhes bogarak édelegtek. Maga is megéhezett ezalatt; az aranyóráját nézte, a mi a parasztok figyelmét egy pillanatra elvonta a koporsótól.

A járásorvos, a ki a nagy forróságban majd elájult, rájuk rivalt:

- Mit bámészkodnak kendtek. Rendben van, eresszék le, botjával a holttest felé bökött.

Négy óra lehetett: a nap minden ellentállás nélkül ragyogott le Hófehérekére. Mint egy drága kövekből faragott kép, olyan volt ez a halott; tündöklött, sugárzott, élt.

- Éppen csak hogy nem beszélt, mondá a borbély.

Talán beszél is, az ajkai, mintha mozognának, vagy csak a leperzselt faágakon megtört nap-sugár játszott körülötte?

- A tetem szinte él! Ez is bizonyítja, hogy egészsége teljes birtokában mult ki!

Kottyantott közbe a főfizikus diktálásának a járásorvos, a kinek agyvelejét végképp fölforralta a nap. De csakhamar megbánta enunciációját és azt ajánlotta, hogy a leány valamely részét vegyileg is meg kellene vizsgálni. A főorvos gunyos mosolyára hamarosan letett erről is s a bírónak kezdte magyarázni, hogy mi mindent kellene tenni a falunak a hygiene kedvéért. Bizonyos dombok ellen kelt ki különösen erősen...

A főorvos most már latin szavakat mondott tollba; végre technikus terminusaiból is kifogyott. A mikor ajkán az utolsó nagy önérzettel kiejtett diák szó is elhangzott; a koporsó újra lenn volt a földben és Hófehérke folytatta tovább megszakított álmait.

XV.

Az öreg asszony hajtogatta a még mindig kusza szőrű, de egy kissé megkomolyodott csacsi-kat. Io ült mellette, hátul a sárga ember ült nagy kényelmesen, mint egy ur. Mint egy ur, a ki a börtönből megy hazafelé.

Egy kissé alterálta a visszanyert szabadság sok különössége, például, hogy annyi friss levegőt szivhatott, a mennyi éppen neki tetszett és hogy azokkal lehetett együtt, a kiket szeretett. Mindazonáltal nehezére eshetett szóba állani ezekkel és mindenképpen úgy intézte a dolgot, hogy a szamarakhoz intézzon bizalmas szavakat.

- Az a kérdés, hogy kik a szamarak? Ti-e, én-e, avagy ők? Mi hárman nem, annyi bizonyos, hanem, hogy a felsőbbség az, annyi kétségtelen.

Io szomoruan figyelt a diskurzusra; az öreg nyomban megtette erre a látható szomorúságra az ő megjegyzéseit:

- Ezek a csacsik nem vádolnak engem, ezek elhiszik, hogy ártatlan, de egy kissé kótyagos fejű vagyok. Ha ők hiszik, mért ne higgyem el én is? Az a fődolog, hogy ők higgyék!

Az öregnek otthon még jókedve is támadt. Köszöntötte szobájának butorait, a nagy diványt még meg is ölelte:

- De szép is ez az élet! mondá páthosszal. Majd bohókás hangon hozzátette: hát azt akarják, hogy örült legyek és éljek, élek hát és ha úgy tetszik, örült vagyok. A legszivesebben akceptálom ezt a szerepet!

Elfogadta ezt a szerepet minden konzekvenciával egyetemben, lemondott - önkényt - az orvosi praksziszról és tökéletesen a mezei gazdaságra és baromfitenyésztésre adta magát. Valami kicsiny tőkéjük volt és azt az asszony nagyon ügyesen forgatta, úgy, hogy a szamarakat degradálhatták alacsonyabb munkára és vásárolhattak két lovat. Csaknem megelégedetten éltek, az öreg alig volt kedvtelen, ámbátor a modorát megváltoztatta: legszivesebben beszélgetett most az állatokkal, a melyek nevében olyan feleletet adott magának, a milyen neki éppen tetszett.

Io egyszer rajta kapta, a mint megszólított egy tyukot:

- Jó napot ténsasszony! Ugy-e elfogadja a kezemből ezt a kis kukoricát.

- Nagyon szívesen! - felelte magának a tyuk helyett. - Ön nagyon szimpatikus nekem!

Az igazság az volt, hogy a sárga ember egykor olyan erős, de tulságokra mindig hajlandó elméje meghibbant egy kissé. Ezt ő maga is tudta, sőt konstatálta is, különösen a mikor Ioval beszélgetett.

- Lásd, mondá leányának, én csakugyan bolondos ember vagyok és nagyon könnyen igaz lehet az, a mit kollegáim mondtak rólam. Vádoltam magam, mert megzavarodtam és hogy a mit vállalok, az csak agyrém. Nincs kizárva ez a föltevés. Lassan-lassan már magam se tudom, mi az igazság. Az elmém elvesztette a biztosságát; de ez nem baj, sőt nagyon jó.

Egyszer-egyszer dicsekedett is, hogy milyen jól érzi magát ebben az állapotban:

- Élek felelősség nélkül. A nélkül, hogy akár magamnak felelnék. Ez az ősállapot, ez a boldogság.

Néha azonban elfogta valami határtalan, ijesztő levertség. Küldte, csaknem elküldte leányát a háztól:

- Menj, menj, mondá, menj vissza a férfiadhoz, az adjon neked kenyeret; eleszel szegény anyád elől mindent; nem csinálsz semmit, itt ülsz a nyakunkon. Választottál magadnak férfit, menj hozzá!

Majd meg kenetteljesen prédikált:

- És az asszony elhagyja szüleit és elmegy az ő urával, hogy gyermeket szüljön neki...

Io nagyobbára türelmesen hallgatta apját és soha semmivel sem árulta el, hogy neki áldozat kitartani apja mellett és elválva élni attól, a kivel gondolatban mindig együtt van.

Csendesen élt, úgy mint leánykorában; egy-egy pillanatra meg is feledkezett arról, hogy nem lány többé. Kérdezte magától:

„Jó isten, nem másodszor élek-e én most?”

De ezek nagyon kivételes momentumok voltak; állandó lelki állapotában nagyon is élesen emlékezett vissza mátkaságára, házasságára, férjére. Sőt így egymagában folytatta a vele való életet, megállapítván minden napon, minden édes percet, a melyet együtt töltöttek el. Ugyiszólván visszafelé élte át a hévséges hónapokat; új mézes heteket töltött el, csakhogy most fantáziája és emlékezete segítségével.

Ha apja nem lett volna közelében, ha el tud számolni halott riválisával: még jól is érezhette volna magát. Így azonban mégis csak szenvedett. Különösen nyomasztólag hatott reá, hogy az uráról, a mióta eljött tőle, tehát egy hónapja már, nem hallott semmit.

Hallgattak mindaketten. És a mélységes csend, a mely közékük feküdt, sivár, ijesztő, kétség-beejtő gondolatokat susogott neki.

Ebből a szinte látható csöndességből kelt ki lassan-lassan egy ugyszólván konkrét alak. Egy valaki, a ki a féltékenységet szította benne.

Éjjel volt; leánykori ágyában fölült Io.

- Most éjjel van, mondá magában, most bizonynyal rája gondol. Reá és nem reám!

Ugy szerette volna megtörni a csendet és úgy szerette, hogy ilyen csend van. Egész áhitattal reávethte magát a múlt megünneplésére. Csak annak érezte nagy hiányát, hogy nem volt keze ügyében egyetlen tárgy sem, otthonról való. Egy napon például eszébe jutott, hogy milyen jó volna kezébe venni azt a kis tejesbögrét, a melyet az utolsó héten vett... Emlékezett a kedves kis szitára, milyen szépen csüngött a falon, a nagy és erős vágódeszka mellett.

A szita... a kedves kis szita vajjon megvan-e még?

A második hónap kezdetével, a mikor az apjáért való aggodalmas, kínos napok véget értek, megszállotta egyszerre a vágy: menni, menni!

Különösen reggel, a mint kinyitotta a szemeit, az ablakhoz futott: az országutat nézni. Haza, haza! gyalog szeretett volna hazamenni, futva előre.

„Miért is vagyok én itt; mit keresek én itt?” kérdezte magától. „Miért jöttem ide, hogy tudtam eljönni tőle?”

Voltak pillanatai, a mikor fölbőszült apja ellen: mért kellett neki áldozatot hozni érte? A mikor gyűlölte Hófehérkét és haragudott reá még azért is, a miért meghalt. Máskor meg elhívén, hogy mégis apja volt a fehér-leány halálának okozója, így szólt magában:

„Jól tette apám, jól tette!”

„De hisz nem cselekedte meg, a mit magára fogott!” - gondolta aztán. „Igy tehát”, fűzte tovább gondolatait, „az ok, a miért itt vagyok, megszűnt. Vissza kell mennem. De hisz ő is tudja, hogy nincsen ok így elválva élni, miért nem jön értem?”

Várta; egész naphosszat elült az ablak mellett, az országutat nézve. Mint leánykorában, most is hitte, tudta, hogy jön; de hite megcsalta, tudása hamisnak bizonyult.

Nem jött. Hanem virágot küldött maga helyett. Sok, sok piros, teljes rózsát, postacsomagban. Írás nem volt a virágok mellett semmi, a rózsák pedig elhervadtak, összeestek a hosszú ut alatt.

De volt mit csókolni az egész hét alatt. Titkos találkái voltak a hervadt rózsákkal; a sárga ember egyszer rajtakapta. Félrenézett, nehogy zavarba hozza Iot. Aztán megkérdezte:

- Irtál neki?

- Nem.

- Jó volna megköszönni.

- Nincs rá szükség.

- Mikor mégyszer vissza hozzá?

- Soha.

- Akkor, a mikor érted jön?

- Akkor sem, ha értem jön.

Mégis várta, biztosan várta holnapra. Nem jött meg, csak levelet irt. Azt írta, hogy nem tud nélküle élni, hogy beteg, hogy meghal, hogy jön érte még akkor is, ha neki kellene ölnie érte. Jöjjön-e, jöhet-e?

Io röviden azt felelte, hogy „nem!”

Reggel küldte el e rövid levelet, este azonban irt hosszút, kimerítőt. Szerelme, édes urának nevezte férjét és kérte, hogy szeresse. Így távolról legyenek az egymáséi. Könnyörgött neki, hogy meg ne csalja, fenyegetődzött, ha meg találná csálni... De ne jöjjön érte, de együtt nem élhetnek még sem. Nem akar, nem tud és nem szabad neki fehér, árnyék-vetélytársnéjával együtt élni... Mert hisz az él, hiába minden: él mindkettőjük fantáziájában és ott van, ha ajkaikat összeértetik, abban a csókban.

Örökös szenvedés és örökös bűn volna így együtt élniük. Így, a mikor szívében mindketten bizton tudják, hogy „az”, így nevezte Hófehérkét, „mégis csak értünk mult el”.

Tele volt írva a levél csókkal; keresztül-kasul a papiroson. A levél legkisebb helyére odairta: „csókolom” és a végére még ezt is tette:

„Ne jöjjön, ne jöjjön”.

Megint mély csend támadt közöttük; a férj nem jött, nem irt, hallgatott.

Io leveleket irt neki, hogy jöjjön. A leveleket nem küldte el, mégis gyűlölködött magában férje ellen, hogy miért nem jön, ha hívja. A komor ellenséges csöndesség közibe megint behullott egy bokréta virág. Megint rózsák, minden írás, egyetlen szó nélkül küldött.

Egymástól eltiltott, érintkezésükben megakadályozott, szigorúan őrzött szerelmesek viszonya fejlődött ki közöttük. Io megfogyott, csaknem megcsunyult az izgalmaitól. Ő maga nem vette ezt észre, apja figyelmeltette rá:

- Egészen megrutulsz; elbetegesedel itt. Nem fogsz kelleni az uradnak. Hanem hamarosan végzek veled! mondá neki tettetett zordonsággal. Majd kérőre fogta a dolgot:

- Valami bajod van, kérdé, valami nagy bajodnak kell lennie. Alighanem fizikai alapon. Értem, hogy beteg vagy; mutasd a nyelvedet!

Apróra kikérdezte teste minden részéről. Io azzal az őszinteséggel felelt, mint leánykorában, a mikor se testi, se lelki organizmusának nem volt titka apja előtt. Ugy beszéltek egymással, mint két nő és az asszonynak eszébe se jutott restelkedni, csakhogy most kevés ügyet vetett a maga egészségének megfigyelésére és mindenféle zavaros, egymással ellentmondó válaszokat adott apjának.

Másnap újra kezdődött a vallatás, de nem tartott sokáig. Az öreg széles szája mosolyra görbült, megsimogatta leánya haját és roppant titkolózva szólt:

- Hogy fogják hívni a kis leányt, mert az lesz!

Aztán elkacagta magát: olyan hosszan és hevesen kacagott, hogy Io megijedt. Alig tudta elhallgattatni. Megölelte, a fejét lehajtotta a vállára, ott sirt, sirdogált csendesen. Az öreg szótlánul tartotta a vállát, mellét kifeszítette. Egyedül voltak a szobában: az öreg asszony benézett hozzájuk egy percre, annak nem szóltak egy szót sem. A sárga ember magával folytatta a rövid, de tanulságos beszélgetést, a melynek az volt a magja, hogy emlékezzenek rá mit mondott „ha lány lesz!”

- Egyik megy, a másik jön. Lehet, hogy a ki most jön, az a másik volt! motyogta magának. Majd felesége felé fordulva, ismételte hangosan a mondást.

Még egyszer megölelte Iot és a fülébe sugta:

- Nagyon boldog vagyok!

- És én nagyon szerencsétlen vagyok! susogta az asszony maga elé.

XVI.

Io nagyon rosszul érezte magát. Sokáig küzdött magával, a míg felköltötte apját, hogy valami orvosságot kérjen tőle. Az öreg ijedten riadt föl álmából és kétségbeesve keresgélt mindenféle szer után. Végre is bevallotta, hogy nincs semmi, semmi; a „tűrőmfű” csupán.

- Egyél valamit, én is eszem veled! monda, az használni fog mindkettőnknek.

Éjfél után volt már, alig talált valami elemőzsiát.

Ettek, beszélgettek; Io ugyancsak jobban érezte magát, lefeküdt, de apjának ott kellett maradnia ágya mellett. Már régen nem volt ilyen jó kedvük; Io ment volt e pillanatban minden képzelgéstől, a sárga embert pedig mámorossá tette az öröm, hogy leánya mellett virraszthat, elláthatja anyai és orvosi tanácsokkal és beszélhet vele arról a gyönyörű szép kis lányról, ha ki eljövén, sötétség nem lesz többé a világon: minden nap lesz és meleg.

- Tudja már az urad? kérdé ravaszul, rejtelmesen.

- Nem; de erről ne beszéljünk, ne beszéljünk! felelt Io egy kissé ingerülten, egy kissé szomorúan.

Mégis beszéltek róla; visszatértek rá minduntalan. És a mikor gyertya fogytán sötétben maradtak, a szegény asszony szíve kinyílt, elmondott mindent, elmondta, hogy a fehér lány im' közékük állott, elválasztotta őket mindörökre. És bevallotta, borzongó hangon vallotta be, hogy egyikük se tud megszabadulni attól a hittől, vagy képzelgéstől, hogy „az” értük mult el, miattuk és végettük kellett elmulnia...

- Én azért nem haragszom rád, nem félek tőled, szeretlek, tudom, hogy jó vagy! Tette hozzá fogvacogva.

Elhallgattak. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem, Io fejére huzta takaróját, az öreg pedig kisompolygott.

Odakünn világos reggel volt már: a gazdasszony már második reggelit adott a sertéseknek.

Megkezdődött a hosszú, hosszú nap. A délelőtt se akart elmulni; Io is, az apja is, ki s be járkáltak a lakásban, sétáltak az udvarban, lementek a kertbe, nem találták a helyüket sehol.

Huszsor is találkoztak egymással, de nem volt semmi mondani valójuk, az öreg az ebéd iránt érdeklődött és nyaggatta a háznépet, hogy terítsenek már, éhes és el akar menni.

Nem evett semmit; veszekedett a feleségével, hogy jobban gondját viseli a sertéseknek mint neki. Mérgesen kelt föl az asztaltól és elment.

Későn jött haza, mindnyájan feküdtek már, de ébren voltak, nyugtalankodtak miatta. Különösen Io, a ki, a mikor meghallotta lépteit az udvaron, fölkelt és elébe ment, hogy kinyissa neki az ajtót.

- Te vagy az apa? kérdé tőle gépiesen. Az öreg nem felelt. Io ismételte a kérdést. Megint nem kapott feleletet. Most már megrémülve kiáltotta:

- Te vagy-e? szólj!

- Én vagyok, csak ne kiabálj! monda a sárga ember alig hallható hangon és bevánszorgott a szobába.

- Ne kiabálj, elestem, ne ijeszd meg az anyádat! susogta és a sötétben, a fal mellett elvonszolta magát az ágyáig.

- Bontsd föl, ne csapj lármát; elestem, ha lefeküdhetek, jobban érzem magamat mindjárt. Ne gyujts gyertyát, jer segíts levetközni.

Io a rémülettől elnémulva, levetköztette, lefektette.

- Így; most már minden jól van, mondá az öreg, takarj be jól, gyertyát ne gyujts, nem szeretem a világosságot. Ne félj, nem véreztem meg magamat, valami kis belső ütődés lehet, el fog mulni. Jer ide közelebb, fogd meg a kezemet!

Io leült az ágy szélére és megfogta apja forró kezét; sokáig nem szólt egyikőjük sem. Io félénken kérdezte végre:

- Hol estél el?

- A sima földön, ott, a hol más becsületes ember meg se csuszhatik. És mégis, úgy lehet, hogy ez a kis megtévedése lábaimnak, a nyakamba kerül.

Nehezen, töredezve, sugva beszélt. Io kérte, hogy hallgasson el. El is hallgatott egy kis ideig, a mikor megszólalt, már erősebb volt a hangja:

- Várj, mondá, várj egy keveset, maradj itt, valamit akarok mondani. Higyjed el - de ne ijedj meg - én most meghalok. Lefeküdtem azzal, hogy meghaljak és egész biztos, hogy ezt meg is fogom cselekedni. Akarom, hogy meglegyen és meglesz.

Io visszafojtott lélekzettel hallgatta: minden erejébe került, hogy rá ne rogyják remegő testével. Szoritotta a még mindig forró kezeit. Az öreg fölszisszent:

- Tudom, hogy szeretsz: ez nekem fájdalom és mégis jól esik. Hallgass csak ide, módod van egy becsületes emberrel beszélni. Az emberek általjában csakis utolsó óráikban becsületesek, pusztán az a baj, hogy alig hiszi el valaki, hogy ezek az utolsó órák elkövetkeztek. Ha hiszi, ha vallja valaki, poseol a legtöbb esetben. Talán én is most, de én talán még sem. Nem, nem, én most tiszta jó, igaz, mindenekfölött igaz vagyok és esküszöm neked, mindenre megesküszöm...

Nem tudta folytatni; pihennie kellett. Egy félóra is eltelt, a mig uj erőre kapott. Hanem most már kapkodott a szavak után, értelmetlenségeket vegyített a beszédébe:

- Ne sirj, mondá, az rám áldás, áldáska? Mért áldáska? Nehogy félreérts, gyönyörű életem volt és gyönyör az, hogy téged megláttalak és mint a magamét megismertelek. Biztosan tudom, hogy te én vagyok és mégis bár én elmegyek, te itt maradsz. Én is itt maradok. Semmi okom nincs elmenni és te is menj vissza az uradhoz. Menj vissza hozzá és legyetek hárman, négyen, öten, sokan együtt! Nevetni, sirni, élni, pompázni, sokasodni fogtok... Ti lesztek az örökkévalóság!

Ujra pihent, aztán hirtelen elkiáltotta magát:

- Esküszöm, esküszöm... hóbort volt, örület volt, nem igaz, nem igaz! Magától, csendesen, nyugodtan halt meg a papseány. Én nem tettem...

Nem tudták meghatározni: elbukott-e igazán és valamely belső sérüléstől halt meg, avagy magamagától, önakaratóból? Ugy mult-e el, mint azok a ritka energiájú emberek, a kik lefeküdnek azzal, hogy nem kelnek föl többé? Voltak jelek, a melyek az elpusztulás e szuggerrálásának ellene mondtak, például némely ütődések a testen és egy kecskepásztor amaz állítása, hogy látta a doktort, a mint - mint egy gyerek - lefelé görgette magát a magas kálvária hegyről. Akármiképpen végzett is magával: iszonyu lelki kínokat szenvedhetett az utolsó órákban: a mosolygós, sima magas homloka és kis orra miatt szinte komikus arc eltorzult, mint egy agyonütött és az árokba dobott kutyaé.

Neki - minden valószínűség szerint - egyre ment, akárhogyan gondolkoztak is róla. Mégis, bizonyára poseból, halála előtt való napon gondoskodott arról, hogy lehetőleg minden jót gondoljanak róla, a mikor már a személyes benyomás révén nem befolyásolhatja a róla való ítéleteket. Hosszu levelet irt vejének és ebben mindenféle módszer szerint kifejtette, hogy Hófehérkét ő meg nem ölte, meg nem ölhette, megölni nem is akarhatta. A levélben önálló részlet volt egy kis essay a mérgezésről. Ebben is azt bizonyította, hogy egyszerűen kép-telenség csak föl is tenni, hogy a papkisasszony a mérgezés áldozata lett volna. A levél második része azzal foglalkozott: mért vádolta hát ő magát olyan bűnnel, a mit nem követett, nem követhetett el. Ez a rész egy kissé zavaros volt, különösen sok volt benne a technikus terminus és az eskü; mindenféle mániákhoz vallotta és bizonyította a jogát, végül pedig becsületszóra fogadta:

„Nem tettem, nem tettem, becsületemre! Mért hazudnék most, a mikor már semmiféle igazságszolgáltatásnak nincsen rajtam hatalma?! Hogyan tudnék hazudni most?”

Miért hazudnék, hogy birna hazudni most?!

Balassa Imre föllélegzett, a mikor a halálra készülő - azóta már bizonyára halott - ember levelét olvasta. Hitt neki, meggyőzte és egyszerűen meggyógyította az. A sárga ember zavaros sorai, mint valami ráolvasás egyszerre kitörölték lelkéből a Hófehérke mártirarcát.

Sietett a vasuthoz, sietett, hogy ha megnémultan is, még egyszer lássa azt a nagy és jó, különös és szerencsétlen embert.

Nem láthatta és örült, hogy nem látta. Egyedül, minden támaszték nélkül állott előtte szíve asszonya. Összetörve, szóltanul; ölelni sem tudott. Kézen fogták egymást és elmentek együtt haza.

A férfinak még az is gyönyörűség volt, hogy az asszonyt így összetörte apja halála; csendes-sége, szendesége, új szépségnek tűnt föl. Nem birt beszélni a nélkül, hogy szemei meg ne nedvesedjenek.

Hanem a köny, mégis csak viz, akármily tiszta legyen is; kiapad, fölszárad, elillan. Kiapadt, fölszáradt, elillant az ő könyjük is. Io addig siratta apját, a mig nevetnie kellett kis leányának.

Leány lett csakugyan.

- Hogy fogják hívni? kérdé Io.

Imre sokáig gondolkozott, de nem tudott elég kedves nevet találni.

Io behunyta szemeit és álmodozva mondta:

- Hogy hívták a te jegyesedet, a szegény fehér leányt? Igen, Katalinnak; legyen Katalin, Kató. Legalább nem feledkezünk meg róla. Se te, se én; nem hagyjuk el végképp szegényt.

Hófehérke csillogó földalatti ágyában feküdt összeszorított ajkakkal. Nem mondja el senkinek, hogy megölték, meg, meg, hiába mond bárki bármi mást. Nem mondja és talán nem is akarja mondani, hogy a sárga ember hazudott, volt ereje hazudni még az utolsó órájában is, csakhogy boldoggá tegye a leányát. Másodszor is ölt érte, megölte árnyék riválisát.

Szegény Hófehérke hallgat; nem tud beszélni. És ha tudna? A milyen édes, szelid fehér leány: hallgatna. Összeszorítaná ajkait, mosolyogna és azt gondolná magában, hát legyenek boldogok, ha olyan nagyon akarnak.

Ilyen Hófehérke. És ez volt a Hófehérke meséje.

(Vége.)